

Dopisna teologija

KRŠĆANIN U VREMENU I PROSTORU

II. CIKLUS – 1.GODINA

ŠTO MOŽE POVIJESNO – KRITIČKA METODA O ISUSU IZ NAZARETA

Uvod

Mnogi ljudi ne mogu više vjerovati onako kako se možda vjerovalo u prijašnja vremena. Iskustvo ljudske moći nad svijetom a i doživljaj ljudske nemoći u svijetu dovode u pitanje sliku Boga koja je stoljećima bila prisutna u kršćanstvu kao nešto što se samo po sebi razumije. Danas se nameće pitanje može li Bog dati smisao ljudskom životu, kako se tradicionalno držalo. Time se postavlja i drugo pitanje: otkriva li se možda u Isusu iz Nazareta smisao života, može li on ponuditi svijetu ono što će mu dati smisao? Pitanje o Isusu iz Nazareta postavlja se u odnosu na Crkvu mnogostruko kritički jer se znade da je slika o Kristu do nas došla po predaji Crkve pa prema tome i kroz njezino tumačenje. Neki se stoga pitaju nije li Crkva Krista pogrešno shvatila, dapače svjesno iskrivila i krivotvorila njegovu sliku. Ipak iza takva kritičkog traganja za Isusom "kakav je zaista bio" stoji često težnja i nada naših današnjih (dapače i ateističkih!) suvremenika da će u Isusu naći izvanredan primjer ljudskosti, model dobra i uspjeta života. Pitanje smisla života i svijeta na taj način postaje za mnoge ljude pitanjem o "zemaljskom", "povijesnom" Isusu.

To pitanje o Isusu, ako ga domislamo do kraja, ide u dva smjera: Ima li ono što Crkva nakon Uskrsnuća i na temelju svoga uskrsnog iskustva naviješta i uči o Isusu podlogu i čvrst temelj u onom što je Isus u svom životu činio i učio? I: Je li nam ono što je Isus prije Uskrsnuća činio i učio uopće dostupno bez vjerničkog tumačenja, je li to u sebi i po sebi shvatljivo ili možda već samo po sebi neophodno traži ono što je izrečeno nakon Uskrsnuća? Dakle jedno je pitanje upućeno Crkvi (od vremena Novog Zavjeta pa do danas): je li uskrsli Krist koga ona naviješta uistinu onaj zemaljski, raspeti Isus iz Nazareta; a drugo je pitanje upućeno onomu tko bi se htio zadovoljiti zemaljskim Isusom iz Nazareta: da li takvo shvaćanje Isusa posve odgovara onom značenju Isusa Krista koje mu se pripisuje u svjetlu uskrsnog događanja.

To dvostruko pitanje pokušat ćemo riješiti kroz pojedinačna pitanja ovog pisma. Je li nam Isus iz Nazareta uopće još dostupan, je li nam dostupno što je on učio, što je činio, kako je shvaćao svoju zadaću? Tko na ta pitanja traži odgovor iz Svetoga Pisma, može jasno spoznati puno značenje i svu stvarnost toga života: Božje spasenje u Isusu "za život svijeta" (Iv 6,51).

SADRŽAJ

1. Pitanje o zemaljskom Isusu
 - 1.1 Evanđelja – put k povijesnom Isusu?
 - 1.11 Ishodište:
 - Isusovo djelovanje
 - Novozavjetno svjedočanstvo o Isusovu djelovanju
 - 1.12 Netočan Isusov životopis
 - 1.13 Pouzdana cjelovita slika o Isusu
 - 1.2 Način pristupa zemaljskom Isusu
 - 1.21 Isus kao čovjek svoga vremena
 - 1.22 Kriteriji pitanja o Isusu:
 - Neuklopljene predaje
 - Neovisne predaje
 - Višestruko predane predaje
 - Srodnost predaja
 - Podudarnost pojedinih predaja i cjelovite slike
 - 1.23 Što pokazuje povijesno-kritičko pitanje:
 - Samo minimum Isusova života i djelovanja
 - Povezanost Krista vjere i zemaljskog Isusa
 - 1.3 Svjedočanstva o Isusu izvan NZ–a
 - 1.31 Nekršćanski podaci
 - u Tacita
 - u Svetonija
 - u Josipa Flavija
 - u Talmudu
 - 1.32 Izvanbiblijski kršćanski podaci
 - 1.33 Novi Zavjet kao presudni pristup Isusu
 - 1.4 Vanjski okvir Isusova života
 - 1.41 Prije javnog djelovanja
 - 1.42 Javno djelovanje
 - 1.5 *Zadaci*
2. Božja naklonost i blizina
 - 2.1 Isus navješćuje "kraljevstvo Božje"
 - 2.11 Pojam kraljevstva Božjega susrećemo u židovstvu:
 - već u Starom Zavjetu
 - u Isusovo vrijeme
 - 2.12 Isus stavlja kraljevstvo Božje u središte:
 - jer ono povezuje sadašnjost i budućnost
 - jer ozbiljno uzima sadašnjost
 - jer spasenje povezuje s Bogom
 - 2.13 Isus navješćuje buduće kraljevstvo Božje:
 - kao zbilju koja dolazi od Boga
 - kao blizo ali nepredvidivo
 - kao iščekivanje što usrećuje
 - 2.14 Isus navješćuje sadašnje Božje kraljevstvo
 - koje počinje Isusovim riječima
 - koje dolazi po Isusovim djelima
 - u kome se ispunjaju obećanja dana Izraelu
 - 2.15 Isus želi okupiti svega Izraela u kraljevstvu Božjemu

- 2.16 Isus poziva prije svega odbačene:
 – obraća se grešnicima
 – ne traži nikakvih zasluga unaprijed
 – poziva se na volju Božju
 – djeluje kao i Bog
 – poziva i "pravedne" na obraćenje

Zadatak

- 2.2 Nov odnos prema Bogu
 2.21 Isus zove Boga Abba:
 – nasuprot židovskom običaju
 – pozadina je židovski odnos sin – otac
 – to je izraz jedinstva
 2.22 Učenici smiju Boga zvati Abba:
 – slobodni od briga
 – sigurni da će ih uslišiti
 – protiv privida
 – u novom sinovskom dostojanstvu

2.3 *Zadaci*

3. **Obraćenje i nova čovjekova poslušnost**

- 3.1 Novi način poslušnosti
 3.11 Isusov poziv na obraćenje:
 – kao neodgodiv poziv
 – kao zahtjev odreći se osiguranja
 – kao poziv na odlučivanje
 – kao poziv na budnost
 3.12 Nova poslušnost:
 – odgovor na Božje djelo spasenja
 – na čovjekovo djelo
 3.13 Novi zakon:
 – jedinstvo učenja i života
 – oslobođen ljudskih primjesa
 – proizlazi iz nutrine
 – usmjeren na čovjeka
 3.14 Novi način shvaćanja:
 – u unutarnjem prihvaćanju Božje volje
 – iz novog odnosa prema Bogu
- 3.2 Novo tumačenje Božje volje
 3.21 Bog zove čovjeka:
 – u bezuvjetnom Isusovu pozivu
 – na kreativnu poslušnost
 3.22 Čovjek je pozvan odgovoriti:
 – u dvostrukoj zapovijedi ljubavi prema Bogu i bližnjemu
 – po primjeru Isusove ljubavi prema grešnicima
 – u otvorenosti za svakoga čovjeka

3.3 *Zadaci*

4. Isusova "uloga" i značenje

4.1 U Isusu je "Božje spasenje"

4.11 Isusova zadaća temelji se na njegovu odnosu prema Bogu

4.12 Isusova se "uloga" pobliže određuje:

- Isusovim vlastitim riječima i djelima
- "naslovima" koje mu je Crkva pripisala
- izričitim izjavama samog Isusa
- naslovom Sin Čovječji

4.13 U Isusu se odlučuje o spasenju:

- u njemu Bog susreće čovjeka
- tko traži Boga, mora ga i nasljedovati
- on je uosobljena Božja ljubav

4.2 Isusova smrt

4.21 Isusova smrt promatrana povijesno:

- posljedica njegova djelovanja
- posljedica vjernosti njegovu poslanju

4.22 Isus je mogao shvatiti svoju smrt:

- kao prolaz prema početku kraljevstva Božjega
- kao "sredstvo" početka kraljevstva Božjega

4.3 *Zadaci*

1. PITANJE O ZEMALJSKOM ISUSU

1.1 Evanđelja – put k "povijesnom" Isusu?

Mnogi danas imaju poteškoća kad čuju da su novozavjetni prikazi Isusova života oduvijek bili prožeti vjerničko-crkvenim tumačenjem Isusa (usp. 6. pismo 1.1). Oni bi htjeli imati prikaz kojim bi Isusa dosegli "objektivno" bez takvih tumačenja – samo kao čovjeka, pa makar kao simpatično-kritičkog svjedoka i zagovornika svega ljudskoga. Pri tom svoju nadu polažu u povijesno-kritičku metodu: ona bi im trebala posredovati objektivnu sliku o Isusu. A je li neutralno – kritičko traganje povjesničara za "povijesnim Isusom", tj za onim Isusom koji se može otkriti metodama i sredstvima povijesne znanosti, u stanju zadovoljiti takva očekivanja? Ili, nije li posebnost Isusa iz Nazareta baš u tome da on – više nego bilo koja druga povijesna ličnost ili povijesni događaj – zahtijeva subjektivno-osobni stav i tumačenje? To bi značilo da se njegova zbiljska "istina" baš ne da ustanoviti objektivno-neutralno.

Zbiljnost Isusa Krista otkriva se tek u iskustvu vjere i ona je došla do izražaja u vjeroispovijedi svjedoka i u njihovu vjerničkom tumačenju.

1.11 Ishodište

Evanđelja su, bez sumnje, vjerničko tumačenje Isusova lika i njegova djelovanja, tumačenja nastala iz pokreta koji je započeo sam Isus. U tom svjetlu ishodište svakog naknadnog pitanja o Isusu jest "pokret koji je on sam započeo u prvom stoljeću našeg brojanja vremena". Bez toga pokreta Isus bi nam u povijesnom pogledu bio gotovo nepoznat ¹. Tom se spoznajom postižu dvije stvari:

1. – Isusovo djelovanje

I povjesničar, dapače svaki današnji misaoni čovjek koji postavlja pitanje: Tko je Isus iz Nazareta?, ne može zaobići njegovo stvarno "djelovanje" i mora se zapitati: "Tko i kakav je zapravo bio taj čovjek komu je uspjelo izazvati tako oprečne reakcije, s jedne strane neograničenu vjeru, a s druge strane nasrtljivu nevjeru?" ²

2. – Novozavjetno svjedočanstvo o Isusovu djelovanju

Danas novozavjetni tekstovi izlaze na vidjelo onako kako su i zamišljeni: ne kao pretjerivanje ili krivotvorenje Isusova lika i njegove volje, nego kao "refleksija", tj. kao "odbljesak onoga što je Isus sam bio, govorio i činio" u duhu vjerničkog tumačenja. ³

1.12 Netočan Isusov životopis

Evanđeliste pri pisanju nije vodio stvarni povijesni interes koji bi ih potakao da povijest Isusova života i djela prikažu točno vremenskim redoslijedom i da njegove govore predaju točno od riječi do riječi (usp. 6. pismo 1.1 i 4.13). Oni su htjeli Isusa navještati kao Krista i Gospodina i ovisno o toj namjeri birali su građu i redali je. Zbog te osobitosti evanđeoskih izvještaja današnja biblijska znanost ne vidi kako bi se mogao napisati "Isusov život" na način opširnoga životopisa.

U svjetlu te spoznaje ne mogu zadovoljiti prikazi Isusova života kako ih nalazimo u starijim školskim Biblijama koje pokušavaju iz različitih izvještaja i tekstova pojedinih Evanđelja stvoriti usklađenu jedinstvenu sliku Isusova života i djelovanja. Još na prijelazu iz prošlog u ovo stoljeće postojalo je uvjerenje da barem evanđelist Marko daje povijesni okvir i tijek Isusova javnog djelovanja; ako se Marko popuni predajom riječi iz izvora Q (usp. 6. pismo, 3.2), koje navodno potječu izravno od Isusa, onda se može kritički rekonstruirati Isusov život. Takvu je mišljenju suprotstavio William Wrede (protestantski teolog, 1859–1906), kao rezultat svoga istraživanja Markova Evanđelja, oštar sud: "To mišljenje i taj postupak mora se načelno proglašiti pogrešnim. Mora se otvoreno reći: Marko nema više stvarnog uvida u povijesni Isusov život." ⁴ Osim toga uspjelo je Albertu Schweitzeru (1875–

¹ Usp. SCHILLEBEECKX, Edward, *Jesus. Die Geschichte von einem Lebenden*. Freiburg 1975, str. 38.

² SCHILLEBEECKX, *cit. dj.*, str. 39.

³ SCHILLEBEECKX, *cit. dj.*, str. 38.

⁴ WREDE, William, *Das Messiasgeheimnis in den Evangelien*. Göttingen 1901, (3)1963, str. 129.

1965) u djelu "Geschichte der Leben-Jesu-Forschung" (Povijest istraživanja Isusova života), u kome je ocrtao pokušaje protestantskih teologa 19. st. da napišu Isusov životopis, pokazati kako je svaki od tih teologa – umjesto da ponudi objektivnu sliku Isusova života i lika – i nehotice unio u svoj prikaz Isusova lika svoje vlastite omiljele ideje i aktualne predodžbe svoga vremena.⁵

Dakle biblijski tekstovi ne daju ono što se od njih očekivalo u potrazi za "Isusovim životopisom". Ta spoznaja dovela je u narednom vremenu do dalekosežno sumnjičava pitanja može li se reći uopće što sigurno o Isusovu izvornom djelovanju i poruci.

1.13 Pouzdana cjelovita slika o Isusu

Za razliku od toga sumnjičavog (skeptičnog) razdoblja biblijske znanosti stav današnje egzegeze glede "pitanja o povijesnom Isusu" može se smatrati optimističkim. Danas vlada utemeljena nada da je moguće sredstvima povijesne znanosti otkriti karakteristične obrise poruke nastupa Isusa iz Nazareta, sve ako i nije moguće napisati "Isusov život". "Ono što Evanđelja izvješćuju o Isusovoj poruci, njegovim djelima i njegovoj povijesti, još uvijek je i te kako jasno obilježeno nepatvorenošću, svježinom koje neposredno upućuju unatrag na Isusov zemaljski lik" (G. Bornkamm).⁶

1.2 Način pristupa zemaljskom Isusu

1.21 Isus kao čovjek svoga vremena

Tko želi metodama povjesničara iz novozavjetnih svjedočanstava o Kristu dobiti sliku zemaljskog Isusa, mora biti spreman Isusa vidjeti i shvatiti kao čovjeka svoga vremena. Kršćani priznaju Isusa Sinom Božjim, ali to ne traži da Isusa promatramo kao neku čisto nadljudsku i nadvremensku pojavu. Nasuprot tome baš vjera u "utjelovljenje Riječi" (usp. Iv 1,14) želi reći da nam je on postao jednak u svemu – osim u grijehu (usp. Heb 4,15), dakle da je bio potpun čovjek, i to čovjek svoga vremena.

To između ostalog znači da u Isusa iz Nazareta ne smijemo jednostavno umetati predodžbe, pitanja i probleme našeg današnjeg vremena, nego naprotiv nastojati njegove predodžbe razumjeti u svjetlu njegova vremena.

Isus je bio Židov i kao takav u isto vrijeme čovjek antičke kulture. Stoga je neophodno izvjesno poznavanje židovstva Isusova vremena za spoznaju i shvaćanje Isusove osobitosti.

Njegova se povijest uklapa u židovsku povijest, jasno, ne gubeći se u njoj.⁷

Heinrich Schlier jednom je na ovaj način izrazio što je, gledano očima povjesničara, u Isusovu nastupu "naizgled" židovsko, a ipak nije tipično židovsko: "Gledajući izvana ona (Isusova povijest) predstavlja pomalo čudan, a ipak s druge strane svakidašnji slučaj Židova koji je poput nekog rabina, ali i poput proroka i još više od proroka, u jednom zakutku svijeta, u Galileji i Judeji i malom Jeruzalemu, u jednom iscrpljenom narodu pod rimskom vlašću izazvao pozornost, i to svojom neobičnom židovsko–nežidovskom riječju i karizmatičkim djelima, skupljajući poput nekih drugih proroka oko sebe učenike, zbog čega je postao sumnjiv svjetovnim i duhovnim vlastima, a u mnogih pobožnih izazvao sablazan, proklamirajući tako strogo i slobodno, tako uporno i ljudski Božje kraljevstvo sada i ovdje, a opet i u budućnosti, naišao je konačno na ogorčen otpor i proces zbog navodne pobune, optužen vjerojatno i za to da je hulio na Boga, zbog čega je uz pomoć okupacijske rimske vlasti kao razbojnik obješen na križ. Njegova je povijest u tadašnjim službenim krugovima i u povjesničara brzo zaboravljena..."⁸

⁵ Usp. SCHWEITZER, Albert, *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung* (1906), (Siebenstern-Taschenbuch 77/78/79/80). Munchen/Hamburg 1966.

⁶ O tome usp. i TRILLING, Wolfgang. *Fragen zur Geschichtlichkeit Jesu*. Dusseldorf (2)1967, str. 45 sl.

⁷ Tko se želi informirati o židovstvu Isusova vremena, naći će podatke u: BAUER, Johannes B., *Die Zeit Jesu. Herrschen, Sekten und Parteien* (Kleine Reihe zur Bibel, 10). Stuttgart 1969; DOMMERHAUSEN, Werner, *Die Umwelt Jesu. Politik und Kultur in neutestamentlicher Zeit*. Freiburg 1977.

⁸ SCHLIER, H., *Was heisst Auslegung der Heiligen Schrift?* u: *Besinnung auf das Neue Testament*. Freiburg 1964, str. 39.

1.22 Kriteriji pitanja o Isusu

Kako izgleda metodički postupak pomoću kojega današnja biblijska znanost misli da može u tekstovima Novog Zavjeta prepoznati karakteristične obrise i obilježja djelovanja zemaljskog Isusa iz Nazareta? Ima uglavnom pet kriterija na temelju kojih se može ustanoviti koja poruka i koji postupak potječe izravno od Isusa⁹:

1. – Neuklopljene predaje

Svako Evanđelje ima, kako nam je danas jasno, svoj posebni navjestiteljski interes, svoju posebnu sliku Krista (usp. DT 6. pismo, 4.3). Svaki evanđelist na svoj način izabire izvješća o Isusovim riječima i djelima te isto tako na svoj način reda i prikazuje građu koja je predajom do njega došla. Na temelju toga izbora poretka i prikazivanja građe dade se otkriti i "teologija" svakoga pojedinoga evanđelista. Među predanom građom koju su za svoje vlastite ciljeve "otesali" i "preoblikovali" nađu se uvijek dijelovi koji baš ne "odgovaraju" namjerama pojedinog evanđelista ili dapače "kvare" njegovu zamisao, a da dotični evanđelist ništa ne ispravlja. U takvim slučajevima smije se predmijevati da je posrijedi predaja koju je evanđelist smatrao nepromjenljivom i koja izvorno potječe od Isusa.

2. – Neovisne predaje

Drugi kriterij računa s time da ono što je Isusu vlastito, što od njega potječe s historijsko-kritičkom sigurnošću možemo najlakše prepoznati ondje gdje se nešto po mogućnosti u najstarijem nama dostupnom sloju predaje – ne da izvesti niti iz tadašnjeg židovstva niti iz navjestiteljskih interesa kršćanskih zajednica.

Ovamo npr. spada izreka da Isusovi učenici ne mogu postiti "dokle god imaju zaručnika sa sobom"; pri tome predaja tu slobodnu praksu Isusovih učenika izričito izdvaja od ponašanja Ivanovih učenika i farizeja kao i od prakse kasnije Crkve (usp. Mk 3,18–20).

3. – Višestruko predane predaje

U Evanđeljima ima Isusovih riječi i izvješća o njegovim djelima koji su sačuvani u različitim, međusobno neovisnim predajama ili se pojavljuju pod različitim "oblicima" predaje. Takva mnogostruka zasnjeđenost učvršćuje možebitnu autentičnost neke riječi ili određenog djela.

Upadni Isusov odnos prema carinicima i grešnicima sačuvan je ništa manje nego u četiri međusobno neovisne predaje: Mk 2,17 par (Markovska predaja) – Mt 11,19; Lk 15,4–10 (Q – predaja) – Lk 7,36–50; 15,11–32; 19,1–10 (Lukin posebni izvor) – Mt 10,6 (Matejev posebni izvor).

4. – Srodnost predaja

Nadalje, moguće je od onih dijelova predaje koje smo već utvrdili kao autentične zaključiti o autentičnosti drugih, manje jasnih dijelova predaje. Tako bi npr. određeni karakteristični naglasci u sigurno izvornim Isusovim riječima mogli upućivati na to da su možda autentična i ona Isusova djela koja su obilježena tim naglascima – npr. čuda ozdravljenja ili izgon demona.

5. – Podudarnost pojedinih predaja i cjelovite slike

Svaka kritički postignuta pojedinačna spoznaja postavlja pitanje da li se slaže sa cjelovitom slikom Isusova djelovanja do koje smo već prije došli kritičkim putem, da li tu sliku možda nadopunjuje ili ispravlja. Podudarnost između djelomične spoznaje i cjelovite slike jest daljnji znak autentičnosti predaje.

Pri tome se s pravom upozorava na "nestalno tlo" na kome se današnja biblijska znanost u pogledu metoda nalazi: "Jer cjelovita slika, ako želi biti solidna, počiva na zbroju pojedinačnih zapažanja, a ipak s druge strane ta cjelovita slika mora služiti kao kriterij za neku pojedinačnu riječ. Dakle taj se kriterij može i mora primjenjivati i s osjetljivom brižljivošću i s opreznom suzdržanošću."¹⁰

⁹ Usp. npr. SCHILLEBEECKX, *cit. dj.*, str. 77–78; BRAUN, Herbert, *Jesus*. Stuttgart –Berlin 1969, str. 34–37.

¹⁰ BRAUN, *cit. dj.*, str. 35.

1.23 Što pokazuje povijesno – kritičko pitanje:

Uz pomoć ovih pet kriterija moguće je postići "kritički siguran minimum" Isusove izvorne poruke i životne prakse.

1. – Samo minimum Isusova života i djelovanja

To najprije znači jedno ograničenje: To do čega ovdje dolazimo povijesno-kritičkom metodom nije sve što je Isus bio i što je htio, što je pokrenuo – to se zrcali u svem navještanju Novoga Zavjeta i u povijesti Crkve. To je "samo" ono što se mogućnostima koje stoje na raspolaganju znanstveno-kritičkom povjesničaru daje ustanoviti kao doslovno Isusovo.

"Doslovno Isusovo" – za razliku od onoga što je nazvano "stvarno Isusovo" znači: kad bi npr. bilo moguće dokazati da riječ o ljubavi prema neprijateljima (Mt 5,44) ne može potjecati od Isusa, nego da mu je to stavila u usta kasnija Crkva, ta bi riječ dobro karakterizirala Isusovu poruku i njegovu praksu; tako gledano ona bi bila "stvarno Isusova". Ali za onoga tko postavlja povijesno pitanje o Isusu ona bi ipak bila "nestvarna", ne bi bila "doslovno Isusova".

To konkretno znači: U crkvenom sjećanju na dane Isusova zemaljskog života valja na temelju povijesno-kritičkog promatranja biblijskih tekstova razlikovati:

- Riječi i djela zemaljskog Isusa, koji se još prilično sigurno i čisto zrcale u Evanđeljima.
- Elemente iz Isusova života koji su već u tolikoj mjeri pomiješani sa crkvenim tumačenjem da je s Isusom moguće povezati samo njihovu jezgru.
- Riječi koje zemaljski Isus nije izgovorio i djela koja nije učinio; pripisujući ih njemu kršćanska zajednica želi, prisjećajući se dana njegova zemaljskog života, izraziti ono što za nju znači Krist koji živi u njezinoj sredini i u koga vjeruje; u tome se još očituje i da je zemaljski Isus za pouskrsnu zajednicu uistinu norma i kriterij; najveći autoritet.¹¹

2. – Povezanost Krista vjere i zemaljskog Isusa

Positivan doprinos i važnost povijesno-kritičkog pitanja o Isusu sastoji se u ovome: na taj se način može pokazati da pouskrsna Crkva nije jednom čovjeku po imenu Isus pripisivala "sve moguće"; ne postoji nepremostiv raskid između Isusova navještanja i propovijedi kasnije Crkve; naprotiv: izraziti obrisi navještanja i djelovanja Isusa iz Nazareta ostaju vidljivi i u navještanju Crkve.

1.3 Svjedočanstva o Isusu izvan Novoga Zavjeta

1.31 Nekršćanski podaci

Nekršćanski podaci o Isusu iz tog vremena ne sadrže ništa više od onoga što možemo naći u Novom Zavjetu. Jer, najprije tih podataka nema tako mnogo, a osim toga oni nisu neosporni ni glede svoje povijesne vrijednosti; u svakom slučaju oni nisu samostalna ni o kršćanskoj tradiciji posve neovisna povijesna svjedočanstva. Njihovo je pravo značenje u tome što potvrđuju i onako očitu činjenicu, "da u Starom vijeku nije ni najogorčenijem protivniku kršćanstva palo na pamet da zaniječe Isusovu povjesnost" (G. Bornkamm).¹²

¹¹ Usp. SCHILLEBEECKX, *cit. dj.*, str. 84. sl

¹² Usp. posebno TRILLING, *cit. dj.*, str. 51–62.

1. – u Tacita

Najvažnije svjedočanstvo iz rimskog pera potječe iz Tacitovih "Anala", napisanih 116/117. p. Kr. (15,44); nije jasno da li Tacit znade više od onoga što se tada moglo u Rimu svagdje saznati.

"Kako bi opovrgao glasine (da je Neron sam zapalio Rim), on je (Neron) kao krivce imenovao ljude omražene zbog zločina, koje je narod nazvao kristijanima i naredio da se najoštrije kazne. Utemeljitelja tog imena, Krista, smaknuo je za vladavine Tiberija prokurator Poncije Pilat; ali opasno praznovjerje, na čas potisnuto, ponovno se razmahalo ne samo u krajevima Judeje, gdje je zlo nastalo, nego i u gradu Rimu, gdje se iz svega svijeta slijevaju sve divlje i sramotne stvari i tu nailaze na odobravanje."¹³

2. – u Svetonija

Drugo svjedočanstvo, dakako, daleko manje značajno, nalazi se u djelu "Vita" – "Život" (Životopis) cara Klaudija koje je u 2. st. napisao Svetonije (rimski pisac, oko 70. do 140. p. Kr.).

"Klaudije je iz Rima protjerao Židove, koji na poticaj Krista nisu prestajali stvarati nemire" (25,4).

Želi li Svetonije ovdje reći da su nemiri zbog kojih je Klaudije protjerao Židove iz Rima potjecali od židovsko-kršćanskih sukoba? Gleda li on u Kristu nekog huškača i pretpostavlja li da se tada nalazio u Rimu?

3. – u Josipa Flavija

Židovski povjesničar Josip Flavije u svom djelu "Židovske starine" koje je izišlo oko 90. p. Kr. (20,9,1), govori više usput spominjući proces 62. god. protiv Jakova, "brata Isusa koji se nazivlje Krist".

Jedno drugo čuveno mjesto već se odavna smatra kršćanskim proširenjem Flavija, ako ne možda i posve kršćanskim umetkom (18,3,3).

"U to je vrijeme živio Isus, mudar čovjek, ako se uopće može nazvati čovjekom. On je naime činio čudesne stvari, bio je učitelj ljudi koji rado slušaju istinu. On je za sebe pridobio mnoge Židove, ali i mnoge Helene. Taj je bio Krist. I kad ga je Pilat na optužbu naših prvaka kaznio smrću na križu, nisu ga ostavili oni koji su ga dotada ljubili. Jer ukazao im se treći dan živ, kao što su to Božji proroci nebrojeno puta prerekli. Do dana današnjeg nije izumro narod kršćana, kako se po njemu zovu."

4. – u Talmudu

U Talmudu, ogromnoj zbirci židovskih tumačenja Starog Zavjeta, govori se o kamenovanju i razapinjanju kao kazni kojom se kažnjavaju oni koji navode na štovanje idola. Pritom se spominje i Isus; ali treba se pitati nije li odlomak o Isusovoj sudbini tek kasnije umetnut u postojeći tekst jer se činilo da to na ovom mjestu odgovara (time bi se mogle objasniti neke nespretnosti u tekstu).

"... Ali ipak je predano: U predvečerje Pashe bio je Isus obješen, a 40 dana prije toga glasnik je najavljivao: On će biti izveden da bude kamenovan, jer se služio čarolijama i Izraela zavodio (na idolopoklonstvo) i u zabludu. Tko god ima što reći njemu o obranu, neka dođe i neka iznese! Ali za njega se nije našlo nikakvo opravdanje i objesiše ga u predvečerje Pashe..."¹⁴

1.32 Izvanbiblijski kršćanski podaci

I ono malo "rasutih Gospodnjih riječi" ("agrapha" = "nepisano") koje su nam ostale sačuvane izvan biblijske predaje ili tzv. "apokrifna Evanđelja", koja nisu uvrštena u kanon Novoga Zavjeta (usp. 5. Pismo, 4.21), ne mogu mnogo obogatiti našu spoznaju o Isusu. Prije svega ta apokrifna Evanđelja pokazuju više na koji su se način u tadašnje vrijeme mogla tumačiti i dalje razvijati Isusova djela i riječi: to su kao neki fantastični romani, željni svega što je čudnovato; od njih se to ugodnije razlikuje

¹³ Tekst po TRILLING, *cit. dj.*, str. 56.

¹⁴ *Traktat Sanhedrin* 43, Tekst i tumačenje po MEIER, Johann, *Jesus von Nazareth in der talmudischen Ueberlieferung*. Darmstadt 1978, 219–237.

triježno-škrta predaja kanonskih Evanđelja koja ne želi radoznalo prekoračivati određene granice u želji da spozna i nadopuni ono što predaja donosi.¹⁵

Jedna "rasuta riječ Gospodnja", predana u jednom ranom rukopisu (po Lk 6,4) glasi: "Kad je on istog dana vidio čovjeka kako radi u subotu, reče mu: Čovječe! Ako znaš što činiš, blago tebi! Ali ako ne znaš, onda si proklet i prekršitelj si Zakona." – Najvrijednije je tzv. "Tomino Evanđelje", koje sadrži zbirku od 114 riječi Gospodnjih od kojih bi neke mogle potjecati iz predaje neovisne o onoj koja nam je poznata i zabilježena u Novom Zavjetu.

1.33 Novi Zavjet kao presudni pristup Isusu

Ta izvanbiblijska svjedočanstva ne uznemiruju, nego su sasvim normalna. Prije svega pogrešno bi bilo misliti da je tadašnja velika svjetska javnost posebno znala za Isusa: "Naravno bilo bi lijepo kad bismo pronašli papirus (materijal za pisanje ispleten od srčike biljke papirusa), pismo koje Pilatova žena šalje svojoj u Egipat udatoj sestri ili službeni Pilatov izvještaj caru – ali takva će nadanja vjerojatno ostati neispunjena... Pogubljenje tesara iz Nazareta bilo je za sve koji su u njemu službeno sudjelovali najnevažniji od svih događaja rimske povijesti tih desetljeća... Bio bi najčudniji slučaj na svijetu kad bi bilo spomenuto u nekoj službenoj vijesti. Vijest o tome možemo očekivati samo od onih koji su imali neki osobni interes vezan uz Isusa. Stoga nije čudnovato, nego jedino naravno da predaju o njemu imamo samo iz kruga kršćana. A kad su se širi krugovi zainteresirali za njega, nije više postojala nikakva druga mogućnost da se sazna nešto o njemu osim onog što je bilo poznato u kršćanskim zajednicama."¹⁶ Dakle za pristup Isusu iz Nazareta upućeni smo na svjedočanstvo onih koji su imali "osobni interes" vezan uz Isusa, koji su mu vjerovali. Samo preko njihova svjedočanstva, možemo se nadati, prodrijet ćemo do "zemaljskog Isusa".

1.4 Vanjski okvir Isusova života

O vanjskom okviru Isusova života i njegovoj uklopljenosti u profanu povijest na osnovi današnjih spoznaja moguće je reći samo ovo:

1.41 Prije javnog djelovanja

Isus je bio Židov. Potjecao je iz Nazareta u Galileji (usp. Mk 1,9; Iv 1,45; 19,19). Njegovo rođenje pada vjerojatno u posljednje godine kralja Heroda Velikoga (37 - 4. pr. Kr.), dakle otprilike u godine 8 - 4. p. Kr.

Današnje računanje vremena "prije" i "poslije Kristova rođenja" potječe od rimskog opata Dionizija Maloga (umro 556. p. Kr.). On je pošao od pretpostavke da je Isus rođen 25. prosinca 753. od osnutka Rima.

Isus je po židovskom Zakonu obrezan i dobio je tada ne baš rijetko ime "Isus" (hebrejski "Ješua = Jahve je spasenje"). Isus je vjerojatno izučio tesarski zanat. Dao se krstiti u Jordanu od propovjednika pokore Ivana, koji je prema Lk 3,1 počeo djelovati petnaeste godine vladanja cara Tiberija (27/28. odnosno 28/29. p. Kr.).

Isusovo krštenje – krstio ga je Ivan – spada među povijesno najbolje zasvjedočene događaje Isusova života, prije svega zbog toga što je već prva Crkva uskoro morala tu činjenicu čuvati od pogrešnog tumačenja; usp. Mt 3,14; Iv 1,19–28.

¹⁵ Usp. o tome HERMECKE, Edgar – SCHNEEMALCHER Wilhelm, *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung*, sv. I: Evangelien. Tübingen (3)1959.

¹⁶ WEISS, Johannes (1863–1914), citirano kod TRILLING, *cit. dj.*, str. 52.

1.42 Javno djelovanje

S otprilike trideset godina (usp. Lk 3,23) Isus je počeo javno nastupati i djelovao je oko godinu dana, uglavnom u Galileji.

Dok četvrto Evanđelje pretpostavlja više Isusovih posjeta Jeruzalemu, sinoptička Evanđelja polaze od težišta Isusova djelovanja u Galileji, prije nego će ga put odvesti u Jeruzalem, gdje će ga dočekati katastrofa.

Za vrijeme jednog pashalnog blagdana između 28. i 33. p. Kr., vjerojatno na dan pripreve za Pashu 30. g., koja je tada bila petkom, Isus je na traženje utjecajnih židovskih krugova za vrijeme rimskog namjesnika Poncija Pilata (26–36. p. Kr.) u Jeruzalemu raspet na križ.

Po prikazu svih evanđelista Isus je raspet jednog petka – po sinoptičkom prikazu 15. nisana, u prvi dan Pashe, dok je to po Ivanovu Evanđelju bilo već 14. nisana, na dan pripreve za Pashu. Ovo se potonje datiranje danas smatra općenito pouzdanijim, između ostalog stoga što je teško pretpostaviti da bi Židovi na svoj najveći blagdan u godini zahtijevali pred rimskim prokuratorom tako velik proces, suđenje zbog posebno teškog zločina.

1.5 Zadaci

1. *Nabrojite i opišite pet kriterija za postavljanje pitanja o povijesnom Isusu.*
2. *Što se može pomoću povijesno-kritičke metode zaključiti iz Evanđelja:*
 - *glede cjelovite slike Isusova života i djelovanja;*
 - *glede "autentičnosti" predanih Isusovih riječi i djela;*
 - *glede datuma Isusova života?*
3. *Što donose rani izvankršćanski izvori o Isusu?*
4. *Kako se vjera u Isusa kao Sina Božjega daje spojiti s činjenicom da je bio čovjek svoga vremena?*

2. BOŽJA NAKLONOST I BLIZINA

U kritičkom svjetlu povijesnog pitanja o Isusu iz Nazareta postali smo prije svega svjesni ove činjenice: za vrijeme svoga zemaljskog života Isus nije naviještao sebe, nego Boga i Božje spasiteljsko djelovanje na ljudima.

Ivanovo Evanđelje s finim osjećajem svodi Isusov život i djelovanje na jedan nazivnik: "Jelo je moje vršiti volju onoga koji me posla i dovršiti djelo njegovo" (Iv 4,34; usp. 6,38).

Ta "stvar", do koje je bilo stalo Isusu iz Nazareta i koja je tvorila sadržaj njegova života, zove se jezikom sinoptičkih Evanđelja i samog Isusa "Božja vladavina" odnosno "Kraljevstvo Božje" (grčki: Basileia tou Theou).

2.1 Isus navješćuje "kraljevstvo Božje"

"Pošto Ivan bi predan, otiđe Isus u Galileju. Propovijedao je Evanđelje Božje: 'Ispunilo se vrijeme, približilo se kraljevstvo Božje! Obratite se i vjerujte Evanđelju!' (Mk 1,14 sl). Na taj način opisuju Marko prvi Isusov javni nastup i prenosi njegovu "Radosnu vijest" (to je značenje "Evanđelja").

I Matejevo Evanđelje donosi taj prikaz – samo što zbog židovskog straha od izgovaranja Božjeg imena govori o "nebeskom kraljevstvu" umjesto o "kraljevstvu Božjem" (usp. Mt 4,17).

Povijesno gledano ne može se sumnjati da je Isus shvatio svoje poslanje kao proglašenje i navještanje "blizoga (ili skoroga) kraljevstva Božjega".

2.11 Pojam kraljevstva Božjega susrećemo u židovstvu

Riječ i pojam "kraljevstvo Božje"¹⁷ nisu bili nepoznati Isusovim židovskim suvremenicima. Vladavina, odnosno kraljevstvo Božje bio je izraz čvrste Izraelove nade da Bog kao Stvoritelj i Gospodar ovog zagonetnog i patnjom obilježenog svijeta neće vječno ostati skriven, nego će jednoga dana (opet) izići iz svoje skrovitosti i vidljivo uspostaviti svoje kraljevstvo nad Izraelom, odnosno nad svim svijetom.

U "Mojsijevu uznesenju na nebo", kratko prije Isusova vremena nastalom apokrifnom spisu, kaže se glede skorog "svršetka vremena" (7,1): "I nad svim njegovim stvorenjem proširit će se njegovo kraljevstvo; tada više neće biti Sotone; s njime će iščeznuti i žalost... Nebeski će se vladar podići sa svog kraljevskog trona i izići iz svog svetog stana, pun srdžbe i gnjeva zbog svoje djece. Tada će se potresti zemlja... Sunce više neće davati svjetlosti... More će se povući do samih temelja... Uzvišeni Bog, jedini Vječni, ustati će i javno istupiti da kazni pogane i uništi sve njihove kumire. Tada ćeš biti sretan, moj Izraele... Bog će te uzvisiti, omogućit će ti boravak na zvjezdanom nebu, u svome boravištu. Gledat ćeš odozgor, vidjet ćeš svoje dušmane u paklu, prepoznat ćeš ih i pun radosti zahvaljivati i priznavati svoga Stvoritelja" (10,1–10).

1. – već u Starom Zavjetu

Po Starom Zavjetu Izrael doživljava Jahvino kraljevstvo prije svega u povijesnom djelovanju svoga Boga (usp. Izl 15,11–13,18; Br 23,21 sl.). Pri tome nije u prvom planu misao ni na neko "kraljevstvo" niti "prostor vladavine", nego se misli na kraljevsko vodstvo i vladanje.

"To izvorno značenje, da Jahve vlada kao kralj, treba protegnuti na sav razvoj pojma basileja"¹⁸ U kulturnoj uspomeni na prošla Jahvina djela, dakle za vrijeme službe Božje, to se posadašnjuje (usp.

¹⁷ Usp. o tome: SCHNACKENBURG, Rudolf, *Gottes Herrschaft und Reich*. Freiburg 1959, str. 23–47; SCHILLEBEECKX, *Jesus*, str. 103–111, 132; TRILLING, W., *Die Bedeutung Jesu*. Freiburg 1978, str. 51–53; na hrvatskom v. D. M. STANLEY – R. E. BROWN, *Kraljevstvo Božje u djelu: Biblijska teologija Sraroga i Novoga Zavjeta*. Zagreb 1980, str. 307–312; *Kraljevstvo*: Rječnik biblijske teologije Zagreb (1969), str. 440–449.

¹⁸ Usp. SCHNACKENBURG, *cit. dj.*, str. 3.

Ps 95,3–11; 145,11–13); u isto se vrijeme podržava nada u buduće sveopće Jahvino kraljevstvo (usp. Mih 2,12 sl; 4,7; Iz 40,3–5).

2. – u Isusovo vrijeme

U Isusovih židovskih suvremenika izraz "kraljevstvo Božje", koliko znamo, nije igrao neku značajniju ulogu, ali nada koju je taj izraz skrivao prožimala je vrlo razvijena i različita očekivanja budućnosti tadašnjega židovstva u različitim pravicima i poprimala je u djelomično suprotnim slikama različita oblička.¹⁹

– U farizejsko-rabinskom židovstvu, koje je poslije razaranja Jeruzalema (70. p. Kr.) davalo ton kasnijem židovstvu, razmišljalo se o napetosti između one osnovne Božje vladavine, utemeljene na stvariteljskom djelu Božjem, i njegova konkretnog kraljevstva među ljudima: u sadašnjosti se očituje kraljevska vlast Božja u smislu kraljevstva nad ljudima u izvjesnom smislu kao "nešto skriveno".

Iz toga proizlazi na jednoj strani uvjerenje rabina (rabbi=učitelj; pismoznanač) da se može nešto učiniti za sadašnje kraljevstvo Božje: pobrinuti se da ono bude priznato. Izraz koji se pojavio pred kraj 1. st. p. Kr. "uzeti na sebe jaram kraljevstva Božjega" izražava to uvjerenje. Time se podrazumijeva židovsko ispovijedanje monoteizma i prihvaćanje Tore, Zakona, Jahvina učenja.

U istim krugovima susreću se molitve koje ideju kraljevstva Božjeg gotovo posve premještaju u budućnost. Tako glasi jedanaesta prošnja tzv. Osamnaest molitava: "Pokaži se brzo kraljem nad nama"; a jedna molitvena želja u sinagogalnoj liturgiji glasi: "A on (Bog) neka ostvari svoje kraljevstvo u vašem životu i u vašim danima i u životu sve kuće Izraelove brzo i uskoro."

– Čini se da je među zelotima, koje ni u kom slučaju ne valja smatrati samo političkim borcima i fanatičnim nacionalistima, nego starim makabejskim duhom zadojenim borcima za kraljevstvo Božje i Izraelovu slobodu od rimske vlasti, prilično veliku ulogu igrala ideja kraljevstva Božjega, koje u nekim uvjetima može biti uspostavljeno i oružjem.

– U apokaliptičkim krugovima tadašnjeg židovstva (usp. 6. pismo, 5.3) – tu spadaju i članovi kumranske zajednice, eseni, neka vrsta redovničke sekte, koja je postala poznata otkrićem spisa uz Mrtvo more – grozničavo se očekuje "dolazeći eon" (= odsjek vremena) koji se treba uskoro pojaviti. S njime će biti uspostavljeno Božje spasenje u obnovljenom svemiru ili u drugom svijetu.

Kako protumačiti tu čudnu činjenicu? Obično se misli da su apokaliptički krugovi bili toliko nezadovoljni "ovim", sadašnjim, zlim eonom da od njega i u njemu nisu očekivali više nikakva spasenja, nego su svu svoju nadu polagali u "svršetak" i u "puninu" vremena, kada će nestati ovaj i započeti budući eon. U takvo je razmišljanje teško uklopiti ideju "kraljevstva Božjega" koje bi unatoč svemu imalo utjecaja na sadašnjost – iako to apokaliptičar u posljednjoj liniji ne može osporiti.

2.12 Isus stavlja kraljevstvo Božje u središte

Pojam "kraljevstva Božjega", koji je u religijsko-teološkom jeziku njegovih židovskih suvremenika ipak igrao podređenu ulogu, učinio je Isus iz Nazareta "središnjim pojmom" svega svoga navještanja, "okvirnim pojmom" koji obuhvaća i povezuje u cjelinu to navještanje.²⁰

1. – jer ono povezuje sadašnjost i budućnost

Prvo, taj pojam sa svojom dinamičnom događajnošću omogućuje Isusu spojiti ono što bi inače bilo nespojivo. On govori s jedne strane da će "Basileia tou Theou" istom doći, a s druge strane da je već došla. Pomoću toga izričaja on može zadržati oba ta međusobno napeta niza jedan kraj drugoga i jedan u drugome, a da svaka od tih izreka stvarno ne ode u svom (suprotnom) smjeru ili da ne budemo prisiljeni jedne pretpostaviti drugima.

¹⁹ SCHNACKENBURG, cit. dj., str. 23.

²⁰ Usp. SCHURMANN, Heinz, *Das hermeneutische Hauptproblem der Verkündigung Jesu. Eschatologie und Theologie im gegenseitigen Verhältnis*, u: *Traditionsgeschichtliche Untersuchungen in den synoptischen Evangelien*. Dusseldorf 1968, str. 13.

U hrvatskom smo jeziku prisiljeni tu bogatu napetost grčkog izraza izraziti trim izričajima: "Božje kraljevanje", "kraljevstvo Božje" ili "Božja vladavina". Prijevod "Božje kraljevanje" ima više dinamično značenje u smislu Božjeg vladanja u sadašnjosti i općenito bi mu trebalo davati prednost. "Kraljevstvo Božje" međutim više upućuje na konačno ostvarenje spasenja, na Božje kraljevstvo. Možda bi najprikladniji izričaj bio "Božja vladavina"; dinamičan je kao i "kraljevanje", ali ne dočarava buduću dovršenost kraljevstva i nije uobičajen.

2. – jer ozbiljno uzima sadašnjost

Drugo, preuzimanjem ovog pojma Isus umiče vremenskoj shemi apoliptičkog učenja o dva eona i odbacuje čisto negativno tumačenje sadašnjosti na kojem ta shema počiva. "Time što Isus budući eon tumači kao Božje kraljevanje, a to je djelotvorno unatoč daljnjem postojanju starog eona, on se radikalno odvađa od apokaliptičkog iščekivanja..."²¹

3. – jer spasenje povezuje s Bogom

Konačno, pojam "kraljevstva Božjega", koji u Isusa natkriljuje i u sebe uvlači druge tada poznate spasenjske pojmove, kao pravednost, istinu, milost, smilovanje, mir, spasenje, omogućuje i promiče usredotočenost svih spasenjskih obećanja i očekivanja na Boga i njegovu vladavinu. Tek priznanje Boga i njegove vladavine ostvaruje spasenje čovjeka.²²

Koliko je god pojam "kraljevstva Božjega" u središtu Isusova navještanja, toliko je upadno da Isus taj pojam nigdje ne objašnjava. Prema tome on pretpostavlja da je poznat njegovim suvremenicima. Tako se Isusovo shvaćanje kraljevstva Božjega očituje tek "u svemu njegovu nastupu, njegovim prisposobama i njegovoj životnoj praksi", "u načinu kako govori o Bogu".²³

2.13 Isus navješćuje buduće kraljevstvo Božje:

Najprije treba imati na umu da Isus iz Nazareta sa svojom porukom u blizini kraljevstva Božjega ima na pameti, prihvaća i snažno produbljuje starozavjetno-židovsku nadu da će se Izrael odnosno čovječanstvo promijeniti i spasiti. "Kraljevstvo je Božje blizu" znači prema tome: čovjekovo spasenje po Bogu nije doduše još tu, ali ono stoji neposredno pred vratima.

1. – kao zbilju koja dolazi od Boga

"Kraljevstvo Božje" kao konačno spasenje dolazi ljudima od Boga dapače, ono dolazi iznenada, nepredviđeno. "Dođi kraljevstvo tvoje", uči Isus svoje učenike moliti u Očenašu.

Budućnost toga konačnog spasenja potvrđuje i čitav niz Isusovih prisposoba koje polaze od temeljne razlike između prisutnog Sada i skorašnjeg Onda (usp. Mk 4,3–9; 4,26–29; 4,30–32; Mt 13,24–30).

Ljudi ne mogu izgraditi to konačno kraljevstvo niti ga mogu iznuditi svojom poslušnošću Zakonu ili nekom revolucionarnom aktivnošću.

Ono dolazi "samo od sebe" – kao što zemlja "sama od sebe nosi svoj plod"; a onda je "vrijeme žetve", vrijeme punine i radosti – isto tako vrijeme razlučivanja korova od pšenice (usp. Mk 4,28 sl; Mt 13,30).

2. – kao blizo ali nepredvidivo

Upravo u svjetlu žarkog iščekivanja skorašnjeg obrata vremena koje će Bog izvesti, što je zajedničko Isusu i apokaliptičkim krugovima, upada u oči kako Isus ostaje suzdržan u najavi budućega kraljevstva Božjega.

²¹ VOGTLE, Anton, *Das Neue Testament und die Zukunft des Kosmos*. Dusseldorf 1970, str. 146; kritički osvrt na to SCHILLEBEECKX, *cit. dj.*, str. 132. sl.

²² Usp. SCHILLEBEECKX, *cit. dj.*, str. 126.

²³ SCHILLEBEECKX, *cit. dj.*, str. 127; TRILLING, *cit. dj.*, str. 39.

- Upadno je da u njega nema kićenog prikaza budućeg svijeta, točnog opisa njegovih strahota i radosti, kako to često biva u apokaliptičkoj literaturi (6. pismo, 5.3). "Sva naslućivanja i slike u Isusovu naviještanju snažno su usmjerene prema jednoj točki i u njoj se gube, a to je činjenica da će Bog vladati" (G. Bornkamm). To je gotovo uvijek izraženo slikom zajedništva stola i gozbe, što se češće susreće (usp. npr. Mt 8,11; Mk 14,25; Lk 22 15–18).
- Nema u Isusa ništa od svih onih proračuna točnog termina obrata vremena koji se često nalaze u apokaliptičkoj literaturi. Presudna je razlika u tome što Isus "ne želi poučavati o skorom svršetku", nego naočigled skorog svršetka ljude upozoriti²⁴: "Pazite! Bdižite, jer ne znate kada je čas" (Mk 13, 33).

U 4. se Ezrinoj knjizi, apokaliptičkom spisu nastalom pred kraj 1. st. pr. Kr., tajanstveno veli: "Svjetska je povijest razdijeljena na 12 dijelova, a došla je do desetog, i to do polovice tog desetog; ostaju samo još dva nakon ove desete polovice" (12,11 sl.) Isusova odgovarajuća riječ zvuči upravo suprotno: "Kraljevstvo Božje ne dolazi primjetljivo. Niti će se moći kazati: 'Evo ga ovdje' ili 'Eno ga ondje!'" (Lk 17,20 sl). Isus ne daje točna vremenskog proračuna, što doduše ne isključuje "znakove", kao što su npr. Isusovi "čudesni znaci" (usp. Lk 7,22) koji se imaju shvatiti kao upozorenje da je kraljevstvo Božje u neposrednoj blizini. "A od smokve se naučite prisposodobiti! Kad joj grana već omekša i lišće potjera, znate: ljeto je blizu. Tako i vi, kad vidite da se to zbiva, znajte: blizu je, na vratima" (Mk 13,28 sl).

Na osnovi tih tekstova mnogi su egzegeti skloni kasnijoj kršćanskoj zajednici pripisati one Isusove riječi koje kao da sadrže "neki termin", kao što su: Mk 9,1; 13,30; Mt 10,23. Nasuprot tome drugi su uporni u mišljenju "da je Isusova propovijed bila obilježena očekivanjem blizine".²⁵ Ako se priklonimo ovom potonjemu mišljenju, moramo reći da se Isus "nije prevario u terminu", nego – poput nekog starozavjetnog proroka – težište stavio na sadašnji trenutak kao trenutak odluke i tako ustvari skratio vremensku perspektivu, a da se nije prevario u svojoj procjeni Božjeg djelovanja – ta Bog sada djeluje!²⁶

3. – kao iščekivanje što usrećuje

Željno očekivano spasenje dolazi tako sigurno da Isus već sada "blaženima" proglašuje one koji nemaju više što očekivati od ljudske povijesti i pogled upravljaju samo prema Božjoj pravедnosti. To su (po izvornom obliku blaženstava koji nalazimo u Lk) siromasi, gladni, zaplakani. Njima je obećano kraljevstvo Božje! To znači: Sad njihovo čeznutljivo iščekivanje Božje pomoći postaje zbiljnost; sam Bog stupa na scenu da ispuni svoje obećanje (usp. Lk 6,20 sl).

Schillebeeckx otkriva u tim blaženstvima dvostruki izričaj: Najprije, Isus ovdje "donosi poruku o Božjem korjenitom Ne u odnosu na ljudsko trpljenje. Upravo smisao povijesti, premda će se to očitovati tek na kraju vremena, jest mir, smijeh, sitost: spasenje i sreća." Zatim: "postoji ljudska nemoć koju može otkloniti samo Bog. Isus sam polazi od toga."²⁷

2.14 Isus navješćuje sadašnje Božje kraljevstvo

Isus iz Nazareta dakle naviješta kraljevstvo Božje kao zbiljnost koja će se pojaviti u skoroj budućnosti. To još nije ona prava novost i iznenađenje njegova nastupa. Revolucionarnost njegova djelovanja sastoji se u tome što on razbija apokaliptičku shemu vremena koja oštro razlikuje "ovaj", sadašnji, zli eon koji je pod utjecajem đavla od "budućeg" vremena spasenja, u kome će sve biti drugačije. To znači: kraljevstvo Božje u Isusovoj riječi i djelu osvaja prostor za sebe ne istom u dalekoj ili blizoj budućnosti, nego već u sadašnjosti, ovdje i danas, usred i dalje postojećeg "starog" svijeta. Sad već, u Isusovu nastupu i djelovanju, nastupa Bog sam oslobađajući čovjeka i stavljajući ga pred zahtjevni izazov. Isus jako ozbiljno uzima Izraelovo očekivanje da će Bog pokloniti spasenje svom narodu i povijesti te hrabri čovjeka da već u sadašnjosti živi iz stvarnosti božanstke spasiteljske volje. Premda čovjek još uvijek živi u svijetu koji je obilježen zlom, on se mora – unatoč prividu postojećih odnosa – podložiti Božjoj vladavini.²⁸

²⁴ BRAUN, *cit. dj.*, str. 61.

²⁵ LOHFINK, Gerhard, u: Gisbert GRESHAKE–Gerhard LOHFINK, *Naherwartung–Auferstehung– Unsterblichkeit. Untersuchungen zur christlichen Eschatologie* (Quaestiones disputatae 71). Freiburg (3)1978, str. 49. sl.

²⁶ Usp. SCHNACKENBURG, *cit. dj.*, str. 135–148, posebice 138. sl., 147. sl.

²⁷ SCHILLEBEECKX, *cit. dj.*, str. 157. sl.

²⁸ Usp. BLANK, Josef, *Jesus von Nazaret. Geschichte und Relevanz*. Freiburg 1978, str. 45.

1. – koje počinje Isusovim riječima

U Isusovu naviještanju – posebice u njegovim prisposodobama i parabolama – Božje kraljevstvo postaje dostupno na tajanstveno-skriven način onima koji slušaju Isusa. Ono se događa i počinje ondje gdje čovjek prihvati Isusovu poruku. "Živo sjemenje pada u otvorenu zemlju, izgubljenom sinu izlazi otac raširenih ruku u susret, skupocjeni je biser tu, moguće ga je kupiti."²⁹

2. – koje dolazi po Isusovim djelima

Isto tako i Isusova "silna djela", izgon zloduha i ozdravljenje bolesnih snažno očituju već sada djelotvornu silu blizog kraljevstva Božjega. O tom svjedoče stara tumačenja, koja otkrivaju povezanost između tih djela početka kraljevstva Božjega: "Ali ako ja prstom Božjim izgonim đavle (Mt: Duhom Božjim), zbilja je došlo k vama kraljevstvo Božje", tako glasi sigurno Isusova riječ (Lk 11,20; Mt 12, 28).

To znači: U izgonu zloduha ostvaruje se po Isusovu svjedočanstvu dolazak kraljevstva Božjega, Bog počinje vladati. A to se događa među onima koji su ozdravili ili su sudionici toga događaja. Na sličan je način u Lk 10,9 (usp. Mt 10,7) poruka "kraljevstvo je Božje blizu" povezana s ozdravljanjem bolesnika koje se događa po Isusovim učenicima. Isto je tako sadašnjost kraljevstva Božjega naglašena u Isusovoj riječi: "Kraljevstvo je Božje među vama" (usp. Lk 17,20 sl).

Nemoguće je nijekati ozdravljenje bolesnih i izgon zloduha u Isusovu djelovanju. To naravno ne znači da su sva pojedina čuda ove vrste, ili druga čuda koja se pripisuju Isusu povijesno provjerljiva. I tu se može u toku sinoptičke predaje promatrati bujan proces tumačenja i proširivanja (usp. samo Lk 10,9 s Mt 10,7 sl). – Takva Isusova silna djela ne treba jednostavno i u svakom slučaju promatrati kao "čuda" u smislu "nadilaženja prirodnih zakona". To su – u najboljem smislu riječi – "znaci", znaci koje valja shvatiti, "popratni znaci" Isusova naviještanja blizine kraljevstva Božjega, "predznaci" njegova nastupa. Koliko god ta silna djela bila upozorenje da je Bog počeo odlučno zahvaćati sve do u duhovnu i tjelesnu sferu ljudske nevolje, ipak ako se izdvoje od Isusova naviještanja, ostaju dvoznačna. Kako tumačiti ozdravljenje opsjednutih: "Belzebula ima, po poglavici đavolskom izgoni đavle"? Ili: Budući da je jači tu, jaki će, tj. Sotona biti svladan i plijen će mu biti otet (usp. Mk 3,22, odnosno 3,27).

Tko se pouzda u Isusovu riječ, taj će shvatiti i poruku silnih djela koja ju prate: kao znakove početka razvlašćavanja Zloga, kao znake ljudskog ozdravljenja i na duši i na tijelu. To se događalo isključivo na onima koji u svojoj nevolji imaju pouzdanje ("vjeru") u Isusa, u njemu nalaze Božju spasiteljsku i milosrdnu skrb za čovjeka i svijet.³⁰

3. – u kome se ispunjavaju obećanja dana Izraelu

Zato je Isusovo blaženstvo upućeno učenicima (i nazočnim očevicima) koji shvaćaju smisao sadašnjeg "trenutka spasenja": "Blago očima koje gledaju što vi gledate! Kažem vam: mnogi su proroci i kraljevi htjeli vidjeti što vi gledate, ali ne vidješe; i čuti što vi slušate, ali nisu čuli" (Lk 10,23 sl; usp. Mt 13,16 sl). Ono za čim su "velikani" Izraelove prošlosti, kraljevi i proroci, čeznuli ali nisu imali sreću doživjeti, to se – po Isusovu svjedočanstvu – događa sada.

Jedna stara slikovita riječ, koja u svojoj srži potječe od Isusa, opisuje sadašnjost kao "svadbu" i "vrijeme radosti". Na pitanje zašto Isusovi učenici – za razliku od Ivanovih i farizejskih učenika – ne poste, Isus odgovara: "Mogu li svatovi postiti dok je zaručnik s njima?" (Mk 2,19 a). Bez slike to znači: "Isusova 'sadašnjost' i sadašnjost onoga što je s njime došlo i dolazi čini od sadašnjosti gozbu. S njime je došla radost."³¹ U tom prizvuku radosti i jest bitna razlika između nastupa Ivana Krstitelja i Isusova djelovanja. Dok Ivan sebe vidi u redu starozavjetnih proroka kao "posljednji glas" prije suda Božjega koji neposredno slijedi, a tiče se svega Izraela (usp. Lk 3,7–9), i dok naviješta "krštenje obraćenja na oproštenje grijeha" (usp. Mk 1,4), dotle Isus posve drukčije obrazlaže i utemeljuje svoj poziv na obraćenje: središte njegova naviještanja nije upozorenje pred sudom Božjim što prijeti ognjem (usp. Lk 3,16 sl), nego "Evandjelje Božje", Radosna vijest o blizini kraljevstva Božjega (usp. Mk 1,14).

²⁹ SCHWEITZER, Eduard, *Jesus Christus im vielfaltigen Zeugnis des Neuen Testamentes* (Siebenstern-Taschenbuch 126). Munchen/Hamburg 1968, str. 28.

³⁰ O Isusovim čudima usp. ROLOFF, Jurgen, *Das Neue Testament* (Neukirchener Arbeitsbucher). Neukirchen 1977, str. 77–90; WEISER, Alfons, *Was die Bibel Wunder nennt*. Stuttgart 1975.

³¹ TRILLING, cit. dj., str. 21. sl.

2.15 Isus želi okupiti svega Izraela u kraljevstvu Božjemu

Što se naviještanje već sada djelotvornog Božjeg kraljevstva više izdvaja između svih tada poznatih oblika židovskog iščekivanja budućnosti, to je primjerenije mnoštvu onih za koje je Isus posebno zainteresiran. Upravo u odnosu na njih otkriva najavljenost kraljevstvo Božje svoje nedvojbeno "konkretno lice". Pokret koji Isus želi izazvati u Izraelu treba shvatiti kao "pokret okupljanja". Isus želi u mnogo grupa razdijeljeni i raspršeni Izrael svoga vremena okupiti u posljednje vrijeme i pozvati na obraćenje. On želi Božje spasenje donijeti svemu Izraelu i baš se stoga on izazovno brine za sve one koji su u židovskom društvu potisnuti na rub: za bolesne, grešnike, carinike, za prezreni narod sa sela, za žene i djecu.³²

Tom Isusovu okretanju svemu Izraelu odgovara (preduskrni) poziv "Dvanaestorice", čije ime već izražava usmjerenost Isusova pokreta na dvanaest plemena Izraelovih, dakle na svega Izraela (usp. Mk 3,13–19). U tom svjetlu treba shvatiti zašto Isus – ako odmislimo da je naklon pojedinim poganima – ne misionari izvan granica Izraela (usp. Mt 10,5 sl; Mk 7,27). Tu je naime posrijedi staro proročko obećanje da će "na kraju dana" (poganski) narodi sami doći k "brdu na kome je kuća Gospodnja" (Mih 4,1–4; Iz 2,2–4).³³

2.16 Isus poziva prije svega odbačene:

Za razliku od drugih skupina u tadašnjem židovstvu, koje okupljaju "izabrane" i istomišljenike, a ostale prepuštaju samima sebi i beznadnosti, Isus se smatra na poseban način poslanim "k izgubljenim ovcama doma Izraelova" (usp. Mt 10,6; Lk 15,1–8); on se naglašeno obraća tim "drugima", koji su "kao ovce bez pastira" (Mt 9,36). Činjenica da se posebno zauzimao za otpisane i odbačene spada među najbolje zasljedbene crte u njegovu zemaljskom djelovanju.

1. – obraća se grešnicima

Isus želi pozvati na gozbu kraljevstva Božjega (usp. Lk 14,16–24; Mt 22,1–14) i one koji su se sami svojim načinom života ili svojim ponašanjem udaljili iz Izraelova zajedništva (usp. Lk 15,1–8) ili su ih iz njega isključili "pravednici" na temelju svojih mjerila. Jedna stara, autentična Isusova riječ tvrdi da je Isusova zadaća baš to: povratiti one koje su farizeji ili druge skupine svjesno ili faktički isključili iz Izraela kao Jahvine svojine: "Ne dođoh zvati pravednike nego grešnike" (Mk 2,17b). To ne znači da će "pravedni" biti isključeni od spasenja u Božjem kraljevstvu; ali Isusova posebna pažnja kao pažnja Božjeg glasnika posljednjih vremena usmjerena je prema "grešnicima".

2. – ne traži nikakvih zasluga unaprijed

Isusova čudnovato bezuvjetna naklonost carinicima i "grešnicima" nailazi općenito na otpor, a posebice u farizeja. Jedna po svemu sudeći povijesna autentična zgodica govori kako je Isus sudjelovao kod stola u kući carinika Levija zajedno s carinicima i "grešnicima": "Kad su pismoznanci farizejske sljedbe vidjeli da jede s grešnicima i carinicima, rekoše njegovim učenicima 'Zašto jede s carinicima i grešnicima?'" (Mk 2,16; usp. Lk 7,39). Dapače Isus se mora pomiriti s time da bude ozloglašen kao "prijatelj carinika i grešnika" (Lk 7,34 = Mt 11,19)!

U očima "pravednih" bili su omraženi posebice carinici. Jer oni su se na više načina obezvrijedili u očima svojih židovskih sunarodnjaka: prvo, surađivali su s okupatorskom rimskom vlašću; drugo, čovjek nikada nije mogao biti siguran da ga oni neće prevariti – carinici su iznajmljivali carinska mjesta i morali su ne samo ugoniti zakupninu, novac za svoje vlastito uzdržavanje nego često i kamate za novac koji su uzimali od trećih osoba kao predujam; konačno zbog svog druženja s poganima slovlili su kao "nečisti" u religiozno-kulturnom smislu i na taj način sami dovodili u pitanje pripadaju li "djeci Abrahamovoj" (usp. Lk 19,7.9) .

Zanimljivo je u tom sukobu ovo: farizeji se i drugi Zakonu odani krugovi protiv Isusovu naviještanju i njegovoj praksi u konačnici ni zbog čega drugoga (licemjerstvo, tvrdoća srca, briga za red itd.) nego zbog "revnosti za Boga" (usp. Rim 10,2) i velike vjernosti njegovu Zakonu. Strogi židovski krugovi ne mogu iz teoloških razloga dopustiti tako "laksnu (labavu)" praksu kakvu Isus

³² Usp. PESCH, Rudolf, Der Anspruch Jesu, u: Orientierung 35 (1971), str. 69.

³³ Usp. SCHNACKENBURG, cit. dj., str. 17. sl.

pokazuje prema carinicima i "grešnicima". Ne kao da u njih nema mogućnosti obraćenja grešnika! Nego nije li Jahve svoju volju očitovao Izraelu u Zakonu Starog Saveza? Nije li s pravom usmena predaja oko toga Zakona splela dodatni "plot" od mnogih zapovijedi i zabrana, plot koji je služio da se Zakon ne povrijedi? Zar onda nije bilo u redu da se netko tko je pogriješio protiv tog Zakona i njegova tumačenja najprije odvrati od svoga pogrešnog stava i čini vidljivu pokoru, prije nego ponovno bude primljen u redove onih koji poštuju Zakon?

Kraj sveg oduševljenja za Zakon Božji smatralo je židovstvo tog vremena – na temelju reda i zakonitosti koji se očituju u Božjem stvaranju – volju Božju tako određenom da je i Bog u svom djelovanju – npr. u odnosu na grešnike – vezan na svoj Zakon: "Jer kad bi Bog bilo kojeg čovjeka prihvatio izvan danog reda, ne bi se ni on sam u svom djelovanju držao onih putova, tj. onog reda koji ima svoj izvor u njemu samome."³⁴

U tom je svjetlu nesporazum bio neizbježan. Isus je bio bezuvjetno naklon neobraćenu grešniku (usp. Lk 19,1–10), upadno ga nije zanimala grešna prošlost čovjeka (usp. Iv 8,3–11), obećavao je spasenje bez prethodne pokore. Sve se to moglo shvatiti samo kao uznemirujuće remećenje posvećene židovske predaje.

3. – poziva se na volju Božju

Isusov odgovor onima koji ga kritiziraju i u isto vrijeme njegovo opravdanje pred njima sastoji se u tome da im – polazeći od ljudskih iskustava – nastoji u obliku prispodobna pokazati drugu sliku o Bogu. To znači: Isusova naklonost ljudima s ruba tadašnjeg židovstva odgovara na poseban način volji Boga čije kraljevstvo on naviješta. To na poseban način dolazi do izražaja u tri prispodobne o izgubljenome (Lk 15,3–32).

Današnje tumačenje više naglašava neizravni, skriveni značaj govora u prispodobama. Tako npr. otac nije jednostavno Bog. Ali kao lik koji nosi prispodobu on usmjeruje prema Bogu kao temelju svake slobode, milosrđa, praštanja, milosti, radosti. "Otac u prispodobi jest zrcalo dobrote Božje i Isusove prakse."³⁵ Tako ipak možemo reći: Isus se opravdava pred farizejima i pismoznancima (usp. Lk 15,2) upirući prstom u Boga: "Kao što se Gospodar raduje nađenoj ovčici, siromašna žena zbog nađene drahme – tako će se Bog rado vati... On želi spasenje izgubljenih jer oni pripadaju njemu: Njihovo ga je lutanje zaboljelo i on se raduje što se vraćaju u njegov dom." Isti naglasak ima i prispodoba o izgubljenom sinu, koja bi se morala ustvari zvati prispodoba o milosrdnom ocu: "Takav je Bog, tako dobrotiv, tako milostiv, tako pun milosrđa, tako prepun ljubavi. On se raduje zbog povratka, izgubljenih kao otac koji priređuje gozbu radosti."³⁶

Da je Božja bit dobrota, da je Bog sam spasenjska inicijativa u korist čovjeka i da on, priklanjajući se ljudima u ljubavi, želi za njih pripremiti gozbu života – to je Isusovo opravdanje i opravdanje njegove životne prakse koja izaziva sablazan: to doduše nije nikakav "dokaz", ali jest "pokušaj uvjeravanja", "slobodni apel na slobodu pomilovanog grešnika da prihvati poziv u Božje kraljevstvo."³⁷

4. – djeluje kao i Bog

Isus dakle opravdava svoj vlastiti stav prema "izgubljenima pozivanjem na Božju dobrotu koja pretječe čovjeka. Tako njegovo naviještanje i praksa njegova života zaista sadrže u sebi svijest: Isus djeluje onako kakav je Bog; on djeluje "na mjesto Boga"³⁸; on je sam u riječi i djelu "živa Božja prispodoba"³⁹. A to opet znači: Ono što Isus nastoji svojim prispodobama izreći i opravdati, to se već sada događa u njegovu djelovanju. "Danas je došlo spasenje ovoj kući, jer i on je sin Abrahamov" (Lk 18,9) – na taj se nazivnik može svesti učinak činjenice da se Isus sam pozvao na gozbu kod nadcarinika Zakeja. Ali kad se u više navrata govori o Isusovu zajedništvu stola s carinicima i grešnicima, treba imati na umu da po orijentalno-židovskom shvaćanju takve gozbe

³⁴ LIMBECK, Meinrad, *Die Ordnung des Heils. Untersuchung zum Gesetzverständnis des Frühjudentums*. Dusseldorf 1971, str. 94. sl.

³⁵ Usp. PESCH, Rudolf, u: CASPER, Bernard, i dr., *Jesus – Ort der Erfahrung Gottes*. Freiburg 1976, str. 140–189, posebno 179. sl., 185.

³⁶ JEREMIAS, Joachim, *Die Gleichnisse Jesu* (Siebenstern–Taschenbuch 43). München/ Hamburg (3)1969, str. 92, 88

³⁷ Usp. PESCH, *cit. dj.*, str. 186.

³⁸ JEREMIAS, *cit. dj.*, str. 90.

³⁹ SCHILLEBEECKX, *cit. dj.*, str. 141, 151.

predstavljaju "izvor mira, povjerenja, bratstva i opraštanja", one na neki način u sebi sadrže "predokus gozbe spasenja posljednjih vremena"⁴⁰. Ako su, kako se čini, u krugu Isusovih učenika bile ujedinjene gotovo sve grupe tadašnjega židovstva – od carinika Levija–Mateja do revnitelja (zelota) Šimuna i Jude Iškariota, bile su zastupljene čak i žene (usp. Lk 8,1–3) – i to treba shvatiti kao "znak Izraela"⁴¹.

5. – poziva i "pravedne" na obraćenje

Iako Isusove prispodobe u prvom redu žele tumačiti Isusovu poruku o blizini kraljevstva Božjega i opravdati njegovu naklonost prema grešnicima, one su u isto vrijeme poziv upućen na adresu "pravednih". Jer po Isusovu shvaćanju nije istina da "pobožnima", onima koji sami sebe smatraju "pobožnima", pravednima, ne treba obraćenja i Božjega oprostjenja. Naprotiv, čini se da su dalje od prave spoznaje Boga nego grešnici: "Zaista, kažem vam, carinici i bludnice pretekoše vas u kraljevstvo Božje" (Mt 21,31). Zašto je to tako pokazuje vrlo lijepo prispodoba o farizeju i cariniku (Lk 18,9–14).

Zadatak

Pročitajte tekst te prispodobe. Za bolje shvaćanje dat ćemo Vam najprije nekoliko uputa:

- *Farizeja u ovoj prispodobi sigurno ne valja smatrati licemjerom, nego čovjekom koji vrlo ozbiljno shvaća svoju vjersku dužnost. On predstavlja pravednika priznata u tadašnjem židovstvu. Uvjerenje tadašnjeg vremena bilo je da on može očekivati odgovarajuću plaću za svoj trud.*
- *Carinik iz te prispodobe stvarno je grešnik koji u svom poslu vara ljude, zapravo mora varati. Općenito, uzevši u obzir njegov poziv, on gotovo da predstavlja tipičnog grešnika. Zaista po ljudskim mjerilima on mora svoj položaj pred Bogom smatrati beznadnim.*
- *Carinikova molitva podsjeća na početak 51(50) psalma.*
- *Budući da r. 14b ("Jer tko..., bit će uslišan"), nije prvotno pripadao ovoj prispodobi, bolje je na početku uzdržati se od takva "tumačenja" prispodobe.*

Pokušajte slijedeći te upute odgovoriti na ova pitanja:

- *Komu je upućena ta prispodoba?*
- *Koja je tvrdnja u toj prispodobi morala slušatelje iznenaditi, dapače šokirati?*
- *Kakav se Božji "način mišljenja" očituje u tom naoko nepravednom Isusovu sudu? (Kod odgovora na ovo pitanje usporedite sav tekst psalma 51).*
- *Opišite držanje carinika, koje očito predstavlja ishodišnu točku za Božje spasiteljsko djelovanje.*
- *Zašto farizejev stav nije otvoren za Božje spasiteljsko djelovanje? Kakva opasnost prijeti s te strane svakoj pobožnosti?*

To što se uspjelo otkriti kroz odgovore na pitanje o prispodobi o farizeju i cariniku, pokazuje u nešto drukčijem svjetlu drugi "vrhunac" prispodobe o milosrdnom ocu (Lk 15,25–32), u kome je opisano kako se stariji sin, koji je ostao u službi kod oca, ponaša kad otac ponovno prihvaća mlađega, "izgubljenog" sina. Tu se raskrinkava stariji sin: pokazuje se u kolikoj mjeri i on, premda kod kuće, stoji "vani", na pogrešnu mjestu, u stavu odbojnosti.

"Stariji se sin očituje kao onaj koji se u očevoj blizini otuđio ocu. On se srđi i ne želi sudjelovati na gozbi. Upozorava na svoju dugogodišnju službu, na svoju poslušnost i na plaću koja mu je izostala. Čini mu se da je u pravu jer svoj život promatra u svjetlu Zakona pa i oca promatra očima sluge, kao očinsku silu. Tek kad otac izlazi u susret mlađemu bratu, on ga pravo upoznaje – i pokazuje mu se stranim. On nije ostvario ni zajedništva s ocem niti slobode koja mu je dana (r. 31). On nema slobode da slavi, da oprost, napusti

⁴⁰ JEREMIAS, Joachim, Neutestamentliche Theologie I. Die Verkündigung Jesu. Gute rslöh 1970, str. 117. sl.

⁴¹ Usp. SCHÜMANN, Heinz, *Die Symbolhandlungen Jesu als eschatologische Erfüllungszeichen*, u: *Bibel und Leben* 11 (1970), str.20-41, posebno 37.

usmjerenost na zaradu i plaću, da se raduje i da znade izići drugom u susret. Njegova raskrinkana situacija jest poziv na obraćenje."⁴²

Otvoreni završetak prispodobe postavlja pitanje i izazov je svakom Isusovu slušatelju koji se stvarno istovjećuje sa starijim sinom: hoće li se sam obratiti pošto se mlađi sin vratio životu i pošto je slavlje započelo? Može li priznati oca milosrdnim ocem i sudjelujući na gozbi postati sin i brat? Hoće li se pridružiti pokretu susretljivosti i milosrđa koji otvara budućnost?

2.2 Nov odnos prema Bogu

Isus iz Nazareta navješćuje i tvrdi da je kraljevstvo Božje blizu. Taj je navještaj usmjeren prema novom odnosu čovjeka i Boga. Taj zapravo proizlazi iz Isusova vlastitog odnosa prema Bogu.

2.21 Isus zove Boga Abba:

Novi odnos prema Bogu koji Isus uspostavlja na posebno je jasan način vidljiv u molitvenom oslovljavanju Boga.

1. – nasuprot židovskom običaju

Povijesno pitanje o Isusovu zemaljskom životu dovelo je s velikom vjerojatnošću do spoznaje da je Isus Boga najradije zvao "(moj) oče" i da iza odnosnog grčkog izraza stoji aramejska riječ "Abba". Sve do sada nema nikakva dokaza da su na području tadašnjeg palestinskog židovstva Boga oslovljavali tim izrazom. Njime su kršćani u molitvi oslovljavali Boga (Mk 14,36), što se održalo samo u kršćanskim zajednicama grčkog govornog područja nakon Uskrsnuća (usp. Gal 4,6; Rim 8,15). To je "pratemeljac" predaje o Isusu, karakteristična oznaka izražavanja samog Isusa.⁴³

Razlog zašto tog oslovljavanja nema u židovskim molitvama Isusova vremena treba vjerojatno tražiti u činjenici da je aramejski "Abba" riječ djetinjeg tepanja – kao u hrvatskom tata. Sve da su tom riječju onda i odrasli sinovi i kćeri oslovljavali svoje očeve i sve da su se njome obraćali starijim časnim osobama, za mnoge bi Isusove suvremenike bilo "ne učtivo, dapače nezamislivo" Boga oslovljavati tako familijarnim imenom – pogotovo bez dodatnih naziva koji naglašavaju Božju onostranost (npr. "Gospodin", "kralj", "u nebu", "stvoritelj neba i zemlje").⁴⁴

2. – pozadina je židovski odnos sin – otac

Isus dakle familijarno oslovljava Boga riječju "Abba". To se oslovljavanje temelji na odnosu otac–sin u židovskoj obitelji.

– U židovskom obiteljskom životu, koji je u Antiki slovio kao primjer poganima, odnos otac – sin bio je obilježen time što su sinovi od oca primali skrb, ljubav i sve potrebno za svoj život, a oni su mu bili dužni uzvraćati poštivanjem i poslušnošću (usp. Izl 20,12 i Pnz 5,16). Prema tome i u Isusovu je "Abba" zadržan ne samo odnos povjerenja i pouzdanja u Boga nego u isto vrijeme i priznanje Božjeg očinskog autoriteta.

Tako se srž Isusova religioznog života poslije Isusove smrti mogla izraziti riječima "Abba, Oče,... ne što ja hoću nego što hoćeš ti" (Mk 14,36 par; Iv 4,34; Heb 10,9).

– Još nam jedna pojedinost iz odnosa otac – sin, kakav je vladao u židovsko obitelji, pomaže shvatiti zašto je Isus Boga zvao Ocem. Ocu na poseban način pripada punomoć i zadaća prenositi religiozne predaje na sinove (usp. npr. Izl 13,14–16; Pnz 4,9 sl.; 6,7; Ps 78,3–4). Sinovi ga moraju pitati za to (pitanje sina, o kome govori Izl 13,14 spada u "ritual" pashalne gozbe) i primiti njegovu

⁴² PESCH, *cit. dj.*, str. 173. sl.; usp. 167. sl.

⁴³ Usp. JEREMIAS, Joachim, *Neutestamentliche Theologie I*, str. 67–73, posebno 73.

⁴⁴ *Ondje*.

poruku kako bi je oni prenijeli dalje na svoje sinove (usp. Ps 78,6 sl.). Time što Boga oslovljava riječju "Abba" daje Isus naslutiti da je i on primio od Boga objavu i punomoć kao i sin od oca.

3. – to je izraz jedinstva

U izrazu Abba kojim Isus zove Boga sadržani su dakle "momenti povjerljivosti, familijarnosti, zatim povjerenja, neopterećenosti, jedinstva s Ocem i predanja u njegovu volju". K tome dolazi momenat "upućenosti" i opunomoćenja. Bog je kao Otac za Isusa "onaj u koga se može imati bezuvjetno povjerenje i kome se čovjek može prepustiti."⁴⁵

2.22 I učenici smiju Boga zvati Abba:

Isusovo Abba – iskustvo, koje se izražava u njegovu oslovljavanju Boga, nije samo religiozno iskustvo koje bi bilo značajno samo za Isusa. Ono je u isto vrijeme izraz Isusove punomoći. Isus daje učenicima ovlast da kao i on mogu Bogu reći "Oče (Abba)" (usp. Lk 11,2; Mt 6,9), i time ih čini "dionicima svoga odnosa prema Bogu".⁴⁶ Pavao zna što znači ta ovlast: "Ta ne primiste duha robovanja da se opet bojite, nego primiste Duha posinstva u kojemu kličemo: 'Abba! Oče!'" (Rim 8,15).

Evandelisti svjedoče o osobitosti i originalnosti Isusova Abba – iskustva time što u zazivu "Oče naš" nikad ne uključuju zajedno Isusa i učenike, a u Isusovu govoru strogo luče između "moj Otac" i "vaš Otac". To zacijelo nije odraz jednostavno povijesnoga znanja, ali je sigurno literarna jeka Isusova nastupa i govora za vrijeme njegova zemaljskog života⁴⁷.

1. – slobodni od briga

Jedan od učinaka novog odnosa prema Bogu jest sloboda od briga na koju Isus poziva. Poziv potkrepljuje, poput kakva učitelja mudrosti, primjerom beskorisnih gavrana za koje se Bog brine i ljiljana, vjerojatno purpurnih šumarica koje u proljeće prekriju galilejski kraj svojim cvijetom, koje Bog odijeva – ljepše nego što se Salomon odijevao u svom basnoslovnom sjaju: "Koliko li ste vi vredniji od ptica!... koliko li će onda više vas, malovjerni!" (usp. Lk 12,24–27 sl.; Mt 6,26.28–30). Čovjek ne može nikada ispasti iz Božje ruke, iz Božje "skrbi" i njegove moći koja sve nosi. Sumnjati u to i nastojati sam "osigurati" svoj život grozničavom brigom za hranu i odjeću, to bi u Isusovim očima značilo "malovjernost". A tko od vas zabrinutošću može svom stasu dodati lakat? Ako, dakle ni ono najmanje ne možete, što ste onda za ostalo zabrinuti?" (Lk 12,25 sl.; Mt 6,27). Puno je važnije posvema se otvoriti Bogu koji može djelovati tako divno i rasipno kako pokazuju ove dvije prispodobе.⁴⁸

2. – sigurni da će ih uslišiti

Isusov učenik mora imati pouzdanja u Boga i u onom što se čini nemogućim, zapravo "u svemu" (usp. Mk 9,23; 11,22). Isus to ponekad nastoji pojasniti gotovo grotesknim pretjeravanjem: "Da imate vjere koliko je zrno gorušičino, rekli biste ovom dudu: 'Iščupaj se s korjenjem i presadi se u more!' I on bi vas poslušao" (Lk 17,6; usp. Mk 11,23; Mt 17,20; 21,21). Ovamo spadaju i riječi o uslišanju molitve (usp. Mk 11,24; Mt 7,7–11; Lk 11,9–13), a tako i dvije prispodobе o prijatelju koji moli i o upornoj udovici pred bezobzirnim sucem (usp. Lk 11,5–8; 18,1–5) u kojima Isus na pučki i jednostavan način govori o Božjoj spremnosti da usliši molitvu i priteče u pomoć.⁴⁹

"Ako već prijatelj, usred noći probuđen iza sna, ni jednog trenutka ne oklijeva uslišati molbu susjeda koji je zapao u nevolju, premda će otvaranjem vrata probuditi svu obitelj, koliko će više Bog postupiti tako! On čuje one koji su u nevolji. On im pomaže. Dapače, on čini i više nego što oni mole. U to se možete sa svom sigurnošću pouzdati."⁵⁰ Razlog za takvo pouzdanje u Boga nalazi se ovdje u Božjoj očinskoj moći i ljubavi: "Ta zna vaš Otac što vam treba i prije negoli ga zaištete" (Mt 6,8.32).

⁴⁵ BLANK, J., *cit. dj.*, str.61. sl.

⁴⁶ JEREMIAS, Joachim, *Abba*, u: *ABBA. Studien zur neutestamentlichen Theologie und Zeitgeschichte*. Göttingen 1966, str. 64. sl.

⁴⁷ SCHILLEBEECKX, *cit. dj.*, str. 233.

⁴⁸ TRILLING, *cit. dj.*, str. 32. sl.

⁴⁹ TRILLING, *cit. dj.*, str. 34. sl.

⁵⁰ JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, str. 107.

3. – protiv privida

Taj novi odnos prema Bogu kao Ocu, odnos pun pouzdanja, mora se dokazati u podnošenju nepravde, patnje i smrti (usp. Mk 13,11; Mt 10,28–31) jer još uvijek prisutna stvarnost "starog svijeta" korijenito, čini se, dovodi u pitanje novi odnos prema Bogu koji Isus naviješta. "Što se svijeta tiče, taj odnos prema Bogu izložen je istom otporu kao i Isusovo navještanje kraljevstva Božjega i vjere u nj. Ali unatoč tome čovjek se mora osloniti na nj i živjeti u sigurnosti Božje ljubavi". U svojoj vlastitoj osobi Isus je to proveo sa svom ozbiljnošću, sve do smrti na križu (usp. Mk 14,36).⁵¹

4. – u novom sinovskom dostojanstvu

U današnje je vrijeme možda još i teže nego prije Boga zvati bez ikakve rezerve "Ocem" i živjeti iz takva radikalnog povjerenja – pogotovo kraj porasle mogućnosti čovjekove odgovornosti za svijet. Zbog takvih poteškoća ne bismo smjeli propustiti priliku koja se tu krije, to jest da smijemo s Isusom govoriti Abba i biti svjesni ovoga: "Kad izgovaramo 'Oče naš', događa se ni manje ni više nego promjena lica svijeta... Oni koji govore "Oče", postaju time "sinovi", ne robovi, ne zarobljenici, ne osuđeni na smrt u tamnicama smrti ovoga svijeta, nego slobodnjaci koji su pozvani na život, koji pred sobom imaju budućnost jer imaju Boga pred sobom"⁵². Snagom vjere da je Bog ljudima Otac i da su pozvani na dioništvo u Isusovu sinovstvu istakao je 2. Vatikanski sabor neotuđivo dostojanstvo i slobodu svakog čovjeka: "Nikakav ljudski zakon ne može tako osigurati osobno dostojanstvo i slobodu čovjeka kao što to može Kristovo Evanđelje koje je povjereno Crkvi."⁵³

2.3 Zadaci

1. *Koje su bile oznake židovskih poimanja kraljevstva Božjega u Isusovo vrijeme?*
2. *Što karakterizira – upravo za razliku od tadašnjih židovskih poimanja – Isusovu poruku o kraljevstvu Božjem?*
3. *Isus oslovljava Boga riječju Abba? Što time želi reći?*
4. *Kako Isus čini svoje učenike – a time i sve vjernike – dionicima svoga vlastitog odnosa prema Bogu?*
5. *Evo Vam jednog teksta 2. Vatikanskog sabora iz Dogmatske konstitucije o Crkvi:*⁵⁴

Misterij svete Crkve očituje se u njezinu ustanovljenju. Jer je Gospodin Isus dao početak svojoj Crkvi propovijedajući radosnu vijest, to jest dolazak Kraljevstva Božjega koje je u Svetom pismu bilo od vjekova obećano: "Jer se ispunilo vrijeme i približilo se Kraljevstvo Božje" (Mk 1,15; usp. Mt 4,17). To se pak Kraljevstvo jasno očituje ljudima u riječima, djelima i prisutnosti Kristovoj. Gospodinove se riječi naime uspoređuju sa sjemenom koje se sije u polju (Mk 4,14); oni koji slušaju s vjerom i pripadaju malom Kristovu stadi (Lk 12,32), primili su Kraljevstvo; zatim sjeme svojom snagom niče i raste sve do vremena žetve (usp. Mk 4,26–29). I Isusova čudesa dokazuju da je Kraljevstvo već došlo na zemlju: "Ako Božjom moći istjerujem đavle, doista je k vama došlo Kraljevstvo Božje" (Lk 11,20; usp. Mt 12,28). Ipak se Kraljevstvo očituje prije svega u samoj osobi Krista, Sina Božjega i Sina čovječjega, koji je došao "da služi i da dade svoj život kao otkup za mnoge" (Mk 10,45).

Kad je Isus, pošto je pretrpio za ljude smrt na križu, uskrsnuo, pojavio se kao Gospodin i Krist i Svećenik postavljen na vijeke (usp. Dj ap. 2,36; Heb 5,6; 17–21), a zatim je izlio na svoje učenike od Oca obećanog Duha (usp. Dj ap. 2,33). Zato Crkva, nadarena darovima svoga Utemeljitelja i vjerno vršeći njegove zapovijedi ljubavi, poniznosti i samozataje, prima misiju da navješćuje Kristovo i Božje Kraljevstvo i da ga ustanovi u svim narodima, i postavlja klicu i početak toga Kraljevstva na zemlji: Međutim, dok ona polagano raste, teži za savršenim Kraljevstvom i svim svojim silama nada se i želi da se sa svojim Kraljem sjedini u slavi.

- *Koje tvrdnje pisma o kraljevstvu Božjem prepoznajete u tom koncilskom tekstu?*
- *Kako je u tom tekstu prikazan odnos kraljevstva Božjega i Crkve?*

⁵¹ Usp. BLANK, *cit. dj.*, str. 62.

⁵² EBELING, Gerhard, *Vom Gebet. Predigten über das Unser-Vater* (Siebenstern-Taschen buch 89). München/Hamburg 1967, str. 24. sl.

⁵³ 2. vat., *Crkva – svijet*, br. 41

⁵⁴ 2. vat., *Crkva*, br.5.

3. OBRAĆENJE I NOVA ČOVJEKOVA POSLUŠNOST

Isusovo navještanje Božjega kraljevstva što dolazi i već je sada u svijetu djelotvorno završava pozivom i zahtjevom: "Obratite se!" (Mk 1,15; usp. Mt 4,17). Tim tradicionalnim starozavjetno-proročkim pojmom, kojim se označuje posvemašnji povratak i ponovno usmjerenje Izraela prema Jahvi, može se sažeto izreći što Božje kraljevstvo zahtijeva od čovjeka: posvemašnju usmjerenost prema Bogu, usmjerenost koja ujedno znači i odbacivanje dosadašnjih predodžbi i načina ponašanja. Sam Isus pojašnjava na mnogo načina i riječju i djelom što je čovjeku sada činiti – naočigled Božjega kraljevstva što se približava, a samim tim i susreta s Bogom.

3.1 Novi način poslušnosti

Isus zahtijeva čovjekovo obraćenje (grčki: metanoia) u sadašnjem "trenutku spasenja" (usp. 6. pismo, 4.33.3). U sklopu skorašnjega Božjega kraljevstva dobiva i neophodno "obraćenje" čovjeka novo obličje.

3.11 Isusov poziv na obraćenje:

Naočigled Božjemu kraljevstvu koje nastupa i koje Isus najavljuje i donosi Isusov poziv na obraćenje sadrži različite značajke.

1. – kao neodgodiv poziv

"Obraćenje" znači najprije i prije svega: prigrliti sadašnje Božje spasenje i za nj sve žrtvovati – kao što čini onaj čovjek koji je na njivi otkrio sakriveno blago: "Sav radostan ode, proda sve što ima i kupi tu njivu" (Mt 13,44); ili kao onaj trgovac koji je tražio skupocjeno biserje: "Pronađe jedan dragocjeni biser, ode, rasproda sve što je imao i kupi ga" (Mt 13,45 sl.). "Obratiti se" znači: prihvatiti poziv na veliku gozbu, otvoriti joj se i nastojati joj odgovoriti – ne tražiti, kao prvi pozvani tisuću razloga kao ispriku (usp. Lk 14,16–24; Mt 22,1–10).

Markovo Evanđelje prikladno prevodi Isusov poziv na obraćenje zahtjevom: "... i vjerujte Evanđelju!" (1,15). Obraćenje znači: prihvatiti Isusovo navještanje o kraljevstvu Božjem koje se približava i odgovoriti na Isusov poziv.

2. – kao zahtjev odreći se osiguranja

Slijediti poziv i odgovoriti mu – to uključuje u isto vrijeme odricanje svega čime je čovjek do sada pokušao svoj život spasiti i ispuniti. To vrijedi za one koji se žele osigurati pukim vršenjem Zakona ili pobožnosti (usp. 3.13), grozničavim brigama za život (usp. 2.22.1) ili bogatstvom (usp. Mk 10,23.25; Lk 12,15.16–20). "Čovjekovo siromaštvo pred Bogom" stav je koji Isus zahtijeva i blagoslivlje (usp. 2.13.3). "Zaista, kažem vam, tko ne primi kraljevstva Božjega kao dijete, ne, u nj neće unići" (Mk 10,15).

U središtu pozornosti te izreke, koja potječe od Isusa, stoji ne (tobožnja) bezazlenost djeteta, nego malenost djeteta i njegova potreba za pomoći. Izreka želi potaknuti da se kraljevstvo Božje prihvati kao čisti dar, a ne da se osigurava ugledom, moći i bogatstvom. Tek tada će se čovjeku – ispravno shvaćeno – "sve ostalo nadodati" (Mt 6,33; Lk 12,31).

3. – kao poziv na odlučivanje

Prihvatiti poziv sadašnjeg trenutka spasenja znači: prepoznati "posljednji čas" i iskoristiti priliku koju on nudi, prije nego bude prekasno i prije nego nadodje katastrofa božanskog suda. Jer, ponuđeno spasenje postaje osudom onome tko ga odbija (Lk 14,24; Mt 18,34 sl.). Kako odlučno djelovanje na temelju toga zahtijeva sadašnji trenutak, objašnjava na drastično jasan način prisposoba o nepravednom upravitelju (Lk 16,1–8).

Prava poruka te prisposode može se pojasniti ovako: "Jeste li uzrujani? Učite od toga! U istoj ste situaciji kao i onaj upravitelj dobara komu je stavljen nož pod vrat, komu prije ti propast vlastitog opstanka – samo što je kriza koja vas ugrožava, u kojoj se dapače već nalazite, neusporedivo gora. Ovaj čovjek bijaše mudar (r. 8a), to znači, prozreo je kritičnu situaciju. Ne dopušta da stvari teku tako, snalazi se u posljednjoj minuti prije nego ga zadese nesreća, istina beskrupulozno prijevarno. Isus to ne uljepšava, ali ovdje nije riječ o tome. Postupio je smiono, odlučno i mudro i osigurao si novu egzistenciju. Biti mudar, zahtjev je trenutka i za vas! Sve je još u igri!"⁵⁵

4. – kao poziv na budnost

Tko shvati sadašnjost u svjetlu Božjega dolaska, taj se ponaša budno – kao vjerni sluga što čeka svoga gospodara i povjereno mu blago čuva i umnaža (usp. Lk 12,35–48; 19,12–27) ili kao one "mudre djevice" koje su imale ulja ne samo u svjetiljkama nego i u posudama da bi zaručniku – pa i ako dugo ne dođe – pošle u susret sa zapaljenim svjetiljkama i mogle ga pratiti do njegove kuće (Mt 25,1–12). Nije dovoljna vanjska riječ "Da, Gospodine" (Mt 21,29) ili zov "Gospodine, Gospodine" (Mt 25,11; usp. 7,21 sl.; Lk 6,46). U pitanju je obraćenje koje obuhvaća sav čovjekov život. Riječ je o izmijenjenoj egzistenciji, o novom načinu poslušnosti.

3.12 Nova poslušnost:

Poslušnost koju traži Isus ne može izrasti iz pojačanog čovjekova napora. Naprotiv, ona je nova mogućnost koju Bog otvara čovjeku. Nova je poslušnost istodobno čovjekov odaziv na Isusovo naviještanje Božjega kraljevstva. U svojoj poslušnosti čovjek se pušta da ga određuje Bog o kojemu svjedoči Isus.

1. – odgovor na Božje djelo spasenja

To znači: Sada je čovjek u stanju djelovati na Božji način. Budući da mu je Bog oprostio veliku krivnju, može i on svomu bližnjemu oprostiti malenu krivnju (usp. prisposobu o nemilosrdnom vjerovniku, Mt 18,23–35). Postavši sudionik velike radosti, može se i on radovati povratku brata (usp. prisposobu o izgubljenom sinu, Lk 15,11–32).. Jer je iskusio da živi od "dobrote", može i drugima priuštiti milosrđe (usp. prisposobu o radnicima u vinogradu, Mt 20,1–16), može se uzdržati osuđivanja (usp. Isusov susret s grešnicom u kući farizeja Šimuna, Lk 7,36–50). Poslušnost Isusovih učenika ovako gledana više je "mogućnost" i "prilika" nego "zahtjev" i "prinuda", više nemogućnost činiti drukčije nego mukotrpo ispunjavanje dužnosti.

2. – ne čovjekovo djelo

Obraćenje koje Isus zahtijeva i djelo čovjekove poslušnosti nije nikakvo "ostvarenje" koje bi učeniku moralo biti uračunato, nikakvo "djelo" za koje bi on od Boga smio zahtijevati "plaću".

Ako je u NZ riječ o "plaći" ili "naknadi" koju čovjek prima od Boga, ne misli se na udovoljavanje zahtjeva koji bi čovjek mogao staviti Bogu. Naprotiv, Bog odgovara svojom "dobrotom" na rad i patnju čovjeka. "Plaća" ispravno shvaćena jest "milosna naplata".

Ljudsko nas iskustvo uči da se ne duguje zahvala sluzi koji se vraća s posla na polju. Naprotiv, on mora pričekati svoga gospodara prije nego što sam sjedne za stol. "Tako i vi, kad izvršite sve što vam je naređeno, recite: 'Sluge smo beskorisne! Učinismo što smo bili dužni učiniti!'" (usp. Lk 17,7–10).

Bog osporava čovjeku pravednost po učinku. To nije u proturječju s Isusovim obećanjem: "Blago onim slugama koje gospodar, kada dođe, nađe budne! Zaista, kažem vam, pripasat će se, posaditi ih za stol, pa će pristupiti i posluživati ih" (Lk 12,36 sl).

⁵⁵ JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, str. 122.

3.13 Novi Zakon:

Nova poslušnost, koja odgovara Isusovoj poruci o Božjem kraljevstvu, ne iscrpljuje se u vršenju mnoštva pojedinih propisa. Isusu je više stalo do toga da otkrije unutarnji smisao starozavjetnog Zakona i da predstavi Boga kao onoga koji sebi, Stvoritelju i Gospodaru, pridržava pravo na čovjeka i njegov svijet. Njegovo shvaćanje Božje volje dovodi ga neizbježno u oštar sukob s tumačenjem i opsluživanjem Zakona mnogih njegovih židovskih suvremenika.

1. – jedinstvo učenja i života

U relativno ranom sloju predaje nalaze se kritičke Isusove primjedbe glede farizejskog opsluživanja Zakona. One nisu usmjerene protiv farizejskog tumačenja Zakona kao takva, nego otkrivaju "prekid" između učenja i života farizeja.

Ovdje je riječ o prijetnjama protiv farizeja koje počinju sa Jao – vama (Lk 11,37–54; usp. Mt 23,1–36), npr.: "Da, vi farizeji čistite vanjštinu čaše i zdjele, a nutrina vam je puna grabeža i pakosti... Ali jao vama, farizeji! Namirujete desetinu od metvice i rutvice i svake vrste povrća, a ne marite za pravednost i ljubav Božju. Ovo je trebalo činiti, a ono ne zanemariti!" Tu je jasno rečeno da se obredni čin mora slagati s moralnim držanjem, da su čovječnost (pravednost) i ljubav prema Bogu srž Zakona, da svako držanje postaje licemjerjem ako se izgube iz vida te središnje zapovijedi.

2. – oslobođen ljudskih primjesa

Uz to stoje Isusove izjave koje "predaju starih", to znači one usmeno predane i u predaji razvijene propise, koji pisani Zakon (Tora = starozavjetni Zakon) okružuju poput "ograda" i koje farizeji izjednačuju sa Zakonom (Tora), svode na razinu "ljudskih uredbi" (usp. Mk 7,7 sl.13) i otkrivaju da one u konkretnom slučaju proturječe, Božjoj zapovijedi" (usp. Mk 7,8–13).

Tu je riječ o prepirci oko "predaje starih" između farizeja i nekih pismoznanaca iz Jeruzalema na jednoj strani i Isusa na drugoj: neki od Isusovih učenika jedu neopranih ruku i samim tim postaju u kulturnom smislu nečisti. U svom odgovoru prelazi Isus u protunapad i pozivajući se na Iz 29,13 prebacuje na temelju jednog zornog slučaja svojim kritičarima: "Tako dokidate riječ Božju svojom predajom, koju sami sebi predadoste." Oni dopuštaju mogućnost da se dužno poštovanje roditelja proglasi žrtvenim darom i obvezuju da se taj zavjet drži. Time se griješi protiv Božje zapovijedi da se poštuju otac i majka.

3. – proizlazi iz nutrine

U vezi s tim problemom unesena je u Markovo Evanđelje jedna Isusova mudra izreka zasigurno izvorne isusovske predaje: "Ništa što izvana ulazi u čovjeka, ne može ga onečistiti, nego što iz čovjeka izlazi – to ga onečišćuje" (Mk 7,15; Mt 15,11). Time Isus (usp. komentar u r.19b) iz temelja obeskrjepljuje starozavjetni zakon o čistoći (usp. Lev 11–15) i na nov način određuje pojmove "čist" i "nečist". To znači: čovjek svojim moralnim djelovanjem odlučuje što je čisto i nečisto; ono što izlazi "iznutra", iz zla srca čovjekova, to čini čovjeka uistinu nečistim. Isus ovdje smjera na potpuno obraćenje koje ima svoj početak u čovjekovoj nutrini.⁵⁶

4. – usmjeren na čovjeka

U tom sklopu postaje značajna i sloboda kojom se Isus može staviti iznad židovskog propisa o suboti.

Po svjedočenju sinoptičkih Evanđelja ozdravlja Isus subotom čovjeka uzete ruke (usp. Mk 3,1–6), zgrbljenu ženu (usp. Lk 13,10–17), bolesnika koji je bolovao od vodene bolesti (usp. Lk 14,1–6). Nijedna od tih bolesti nije takva da bi odgađanje liječenja do kraja subote značilo veliki rizik. Taj je momenat važan jer židovski Zakon dopušta liječenje subotom samo onda ako je bolesnik u životnoj opasnosti (usp. Lk 13,14). Po židovskom je shvaćanju Isus nedvosmisleno povrijedio subotni mir svojim liječenjem.

Dvostruko Isusovo pitanje: "Je li subotom dopušteno činiti dobro ili činiti zlo – život spasiti, ili pogubiti?" (Mk 3,4) otkriva motive kako Isusova postupka tako i postupka njegovih protivnika. Njegovo izazovno pitanje otkriva pravi problem. Ono odvraća pozornost od zakonskog pitanja o

⁵⁶ Usp. PESCH, Rudolf, *Das Markusevangelium I*. Freiburg 1976, str. 367–384.

"dozvoljenom" i usredotočuje pogled – naočigled čovjeka koji trpi – na iskonsku Božju namjeru sa subotom. Subotni je počinak, po odgovoru što činjenično proizlazi iz Isusova liječenja, "vrijeme kad se čini dobro" a ne vrijeme "zabrane". Sada ne pomoći bolesniku, nego odgađati pomoć – bilo bi u stvari ravno zlom činu. Isus time ne ukida Zakona (Tora), nego ga na taj način korjenito tumači i svodi na njegovu najdublju namjeru: sva je Božja volja na spasenje i dobro nevoljnog čovjeka patnika.

Jedna druga, sigurno stara riječ Isusova, uzeta iz polemičkog razgovora o trganju klasja u subotu, jasno izražava Isusov pravac: "Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote. Tako Sin Čovječji (izvorno = čovjek) gospodar je subote" (Mk 2,27 sl). Dvočlana mudra riječ koja završava zaključkom svodi zakon o suboti na božansku uredbu: da bude čovjeku dar Božji, a ne teret. Time su sve odredbe o suboti stavljene pod upitnik ukoliko ne služe čovjeku. Isus naprotiv oslobađa čovjeka svih vanjskih prisila, ali ga upravo na taj način tek pravo stavlja pred odgovornost (usp. Mk 3,1–6).⁵⁷

3.14 Novi način shvaćanja:

Isusovu učeniku nije potreban do u tančine uređen sustav normi ili kazuistika kakvu su razvili židovski pismoznanci revnujući za Božji Zakon i njegovo poštovanje.

1. – u unutarnjem prihvaćanju Božje volje

Isus usmjeruje čovjekov pogled na njegovu vlastitu prosudbu na unutarnje prihvaćanje volje Božje, na ono što će Pavao kasnije – oslanjajući se na jedan pojam iz antičko-grčkog svijeta – nazvati "savješću".

"Je li subotom dopušteno činiti dobro ili činiti zlo – život spasiti ili pogubiti?" (Mk 3,4); "Što ti se čini, koji je od ove trojice bio bližnji onome koji je upao među razbojnike?" (Lk 10,36); "Zar nikada niste čitali što učini David kad ogladnje te se nađe u potrebi on i njegovi pratioci?" (Mk 2,25); "Licemjeri! Ne driješi li svaki od vas u subotu svoga vola ili magarca od jasala da ga vodi na vodu? Nije li, dakle, i ovu kćer Abrahamovu, koju Sotona sveza, evo osamnaest je već godina, trebalo odriješiti od tih spona u dan subotnji?" (Lk 13,15 sl).

Kao da mu trebaju tako postavljena pitanja i protupitanja da bi čovjeku pojasnio što Bog u stvari hoće. Takvim pitanjima poziva Isus na opredjeljenje i pristanak. Isus na taj način čovjekovu poslušnost prema Bogu oslobađa sigurnosti i ujedno osiguranja koje se postiže vršenjem autoritativno predanih i obvezatnih zakona i propisa te stavlja pojedinca u situaciju da se sam odluči za poslušnost. Time ne umanjuje ozbiljnost Božjeg zahtjeva, nego onomu "moraš" koji visi nad čovjekom daje neizbježnu obvezatnost.

2. – iz novog odnosa prema Bogu

Oslobađajući od Zakona i njegova pismoznanačkog tumačenja, međunadležnosti između Boga i čovjeka, Isus vraća čovjeka u neposredno osoban odnos prema Bogu. Čovjek kao stvorenje opet se osjeća ponukanim da svoje ljudsko dostojanstvo živi pred Stvoriteljem. Tako čovjek Isusovom uputom i praksom nije pozvan na nešto njemu posve strano i nerazumljivo. Naprotiv, upućuje se na ono što on – po Bogu – jest i na ono što – po Bogu – jesu drugi. U tom smislu može jednostavno, svakom čovjeku razumljivo "zlatno pravilo" postati sadržajem Zakona i Proroka: "Sve, dakle, što želite da ljudi vama čine, činite i vi njima. To je, doista, Zakon i Proroci" (Mt 7,12). Čovjekov je odgovor dakako – kao odgovor i na Isusovo proglašenje Božjega kraljevstva – ne samo radost (usp. Lk 13,17), pristanak (usp. Lk 10,37), postidečnost (usp. Lk 13,17), nego i šutnja (usp. Mk 3,4), okorjelost (usp. Mk 3,5) i odluka da se Isus smakne (usp. Mk 3,6).

⁵⁷ Usp. izlaganja o suboti: PESCH, *Das Markusevangelium I*, str. 178–197; SCHILLE BEECKX, cit. dj., str. 210–215.

3.2 Novo tumačenje Božje volje

Za Isusa iz Nazareta dolazi Božje kraljevstvo samo Božjom snagom i moću. Ipak ono se želi već sada oblikovati i dobiti prostor u čovjekovu djelovanju. Prije svega u Matejevu Evanđelju istaknuta je uska povezanost između Božjeg kraljevstva koje se približava i moralnog držanja Isusovih učenika. "Ne bude li vaša pravednost veća od pravednosti pismoznana i farizeja, ne, nećete ući u kraljevstvo nebesko" (Mt 5,20). U čemu se stvarno-sadržajno sastoji – povrh dosad natuknutog Isusova usmjerenja – daleko veća pravednost Isusovih učenika? Isusovo novo tumačenje Božje volje može se najbolje prikazati na "antitezama" "Govora na gori" (3.21) i u takozvanoj "najvećoj zapovijedi" (3.22).

3.21 Bog zove čovjeka:

Govor na gori (Mt 5–7) jest, kako u nekom pogledu pokazuje usporedba s "Govorom na ravnu" iz Lukina Evanđelja (Lk 6,20–49), Matejeva kompozicija (usp. 6. Pismo 4.32.3) u kojoj je obrađena stara predaja o Isusu.

1. – u bezuvjetnom Isusovu pozivu

U šest oštih nasuprotnica, tzv. "antiteza" Govora na gori, donosi Isus svoje novo tumačenje Božje volje, ispravljajući ili nadmašujući ono shvaćanje Božje volje koje je židovski pobožnik držao od samog Boga objavljenim na Sinaju i po tumačenju pismoznana predanim i zajamčenim. Isusovo "Ali ja vam kažem" postavlja se iznad i nasuprot "Starima je rečeno".

Suvremena egzegeza smatra 1, 2. i 4. antitezu (=Mt 5,21–22a; 27–28; 33–37) u njihovu antitetičkom obliku izvornima. Oba dijela, teza i antiteza, odnose se ovdje jedna prema drugoj tako da se odnosna poučna izreka može razumjeti samo ako je teza povezana s antitezom. 3, 5. i 6. antitezu (=Mt 5,31–32; 39b–42; 43–48) Matej je najvjerojatnije oblikovao po uzoru na druge antiteze.

Sve antiteze pokazuju zbiljnost Božje volje koja se krije iza Zakona i predaje i koja je zakonom i predajom često prekrivena i prikraćena, a u isto vrijeme prava čovjekova zbiljnost. U tu od svih zakonskih sužavanja i prikraćivanja oslobođenu stvarnost stavlja Isus čovjeka i pokazuje mu zorno kakav bi morao biti ako istinski želi odgovoriti Božjem zahtjevu.⁵⁸

– 1. antiteza (Mt 5,21–22a), koja izvorno vjerojatno obuhvaća samo razliku između ubojstva i srdžbe, stavlja čovjeka u njegovu cjelokupnom odnosu prema bližnjemu pred zahtjev Božji. Ne tek izvršeno ubojstvo, nego već i prvi znaci srdžbe podliježu jednakoj strogosti suda.

Na sličan je način zaoštrena i 2. antiteza (Mt 5,27 sl). Nije "preljub" tek počinjeni preljub – po tadanjem židovskom shvaćanju seksualna veza oženjena čovjeka i udate žene. Srce se dapače shvaća mjestom gdje – već dugo prije čina – pada stvarna odluka.

U 4. antitezi (Mt 5,33–37) zabranjuje Isus svaku prisegu. On traži potpunu istinoljubivost, tako da je svako Da pravo Da i svako Ne pravo Ne. "Što je više od toga, od Zloga je" (r. 37) jer je to znak i izljev čovjekove neistoljubivosti.

– 3. antiteza (Mt 5,31 sl) izjednačuje s preljubom jedno po židovskom pravu i starozavjetnom Zakonu (Pnz 24,1) potpuno zakonito ponašanje – otpuštanje žene putem otpusnog pisma i ponovnu ženidbu, koja slijedi nakon toga. Isus u pitanjima braka staje na stranu pravno zapostavljene žene, naglašava uzajamnost odnosa vjernosti i zauzima se za nerazrješivost bračne veze. On otkriva zbiljnost koja postoji između oba partnera na temelju njihova zajedništva. Ona se mora uvažiti.

Isusove smjernice koje su u temelju 5. antiteze (prije svega Mt 5,39b–42), izvorno ne zahtijevaju pasivno predanje, premda bi nas misao vodila u r. 39a ("Ne opirite se Zlome") mogla i dovesti do tog zaključka; one zahtijevaju kreativno nadvladavanje zla. Zahtijevajući suprotno od onoga što bi čovjek sam od sebe učinio, one koče automatizam normalnog ponašanja, usporavaju instinktivnu protureakciju i tako stvaraju otvorenost. Šanse rastu samim tim što situaciju promatramo i s druge strane i prepoznajemo bližnjega čak i u neprijatelju.

⁵⁸ Usp. za slijedeći odsječak: KNORZER, Wolfgang, *Die Bergpredigt*. Stuttgart 1969; i prije svega HOFFMANN, Paul, *Die bessere Gerechtigkeit*, u: *Bibel und Leben* 10 (1969), str. 175–189, 264–275.

Lev 19,18 ograničava zapovijed ljubavi na čovjeka svoje vjere i nacionalnosti. Nasuprot tomu Isus tumači pojam bližnjega kroz pojam neprijatelja. "Neprijatelj" nije samo osobni protivnik nego i nacionalni i religiozni neprijatelj. Pojam bližnjega, u pravilu i suviše usko tumačen, "proširuje Isus do u beskonačnost". Upućujući na sveobuhvatnost Božje dobrote, koja je očita u činu stvaranja (r. 45), zahtijeva Isus prevladavanje mišljenja prijatelj – neprijatelj i sveobuhvatnu otvorenost koja priznaje svakog čovjeka i donosi mu dobrotu.

Kad bismo željeli izreći usmjernost tih šest antiteza, mogli bismo reći: Isusov "Zakon" jest "bližnji ili sama zbiljnost". U njoj se čovjek neposredno susreće s Božjim zahtjevom.⁵⁹

Kršćanstvo nije kroz povijest uvijek bilo jedinstveno u pogledu smisla Govora na gori i njegovih antiteza. Dugo se mislilo da nisu obavezatne za sve kršćane ili da su tek iznimni moral. Već proširenja Matejeva Evanđelja pri oblikovanju samih antiteza (dodavanje određenih pogrđnih riječi, izuzetak "osim zbog bludništva", neprihvatanje pojedinih oblika prisege) i njihova nadopuna i pojašnjavanje pomoću primjera (pomirenje s bratom, izmirenje s protivnikom, borba protiv kušnje) pokazuju da se i Crkva Novog Zavjeta borila za prikladno razumijevanje Isusova zahtjeva, ali ona ih je u svakom slučaju pokušala tumačiti kao obvezatne za svoj život.

2. – na kreativnu poslušnost

Kad promatramo te antiteze i ono što se u njima zahtijeva, postavlja nam se danas pitanje: Jesu li ti Isusovi zahtjevi uopće ostvarivi? I, ne mogu li se i te upute shvatiti kao oblik "zakonskih paragrafa" koje bi trebalo doslovno slijediti u obliku nekoga pooštrenog farizejizma?

– Najprije bi se moglo odgovoriti: U antitezama se od čovjeka ne traži ništa što bi mu stvarno bilo "strano" – koliko se god čovjek morao i zaprepastiti nad neizbježivošću Božje zahtjevnosti. Stoga prvo pitanje koje Govor na gori nameće slušatelju nije: Možeš li ga ostvariti, nego: Prihvaćaš li njegovu "Istinu", tj. tako bi među vama ljudima zaista moralo biti...

– Onda bi se moralo razmisliti: premda su antiteze formulirane i zakonskim jezikom, one nadilaze u stvari ono što se daje zakonski urediti i odrediti. Čovjek ih zbog toga ne smije krivo razumjeti u smislu pooštrene zakonitosti. U biti radi se o "jasnim primjerima i slikama" koji zajednički označavaju jedan pravac i žele usmjeriti prema jednom "više" i prema "velikodušnosti" koje je mjera "milosrđe" (Lk 6,36), odnosno Božja "savršenost" (Mt 5,48.45).⁶⁰ Isusov učenik treba i može slijediti taj zahtjev (usp. Mk 10,26 sl). To znači: Isusove antiteze izazivaju u čovjeku vlastitu kreativnu poslušnost, a ne bezgrešnu savršenost.

3.22 Čovjek je pozvan odgovoriti:

U okvir novog čovjekova usmjerenja za koje Isus želi ohrabriti uklapa se i najveća zapovijed ljubavi prema Bogu i bližnjemu, u kojoj se zrcali temeljna nakana njegova tumačenja zakona (usp. Mk 12,28–34; Mt 22,34–40; Lk 10, 25–28).

1. – u dvostrukoj zapovijedi ljubavi prema Bogu i bližnjemu

Posebnost se Isusove riječi sastoji u tome što on na postavljeno pitanje o "najvećoj zapovijedi" odgovara dvostruko: najprije navodi Pnz 6,5 kao najveću zapovijed a onda, kao drugu, onoj prvoj jednaku, Lev 19,18b. O tim dvjema zapovijedima – ljubavi prema Bogu (koja je temelj ispunjenja zapovijedi) i ljubavi prema bližnjemu (koja je sažetak Božje volje) – ovise sve druge, dapače sav Zakon i Proroci.

Slične formulacije dvostruke zapovijedi, premda ne s takvom jasnoćom, poznate su nam iz židovske literature. – Poznato je i svođenje mnogih zapovijedi na jednu. Rabi Hillel odgovara nekom poganinu koji želi sav Zakon upoznati za tako kratko vrijeme koliko može stajati na jednoj nozi: "Što je tebi odvratno, ne čini svome bližnjemu. To je sav Zakon, ostalo je njegovo tumačenje. Idi, uči!" Utoliko bi se Isusov odgovor mogao kretati posve u okvirima tadašnjeg židovstva. Po Mk 12,32 književnik izjavljuje da je Isus u tom slučaju ispravno odgovorio; po Lk 10,27 taj odgovor daje sam književnik.

⁵⁹ Usp. HOFFMANN, cit. dj., str. 272.

⁶⁰ RATZINGER, Joseph, Vom Sinn des Christentums – Munchen 1965, str. 66, 68.

2. – po primjeru Isusove ljubavi prema grešnicima

Taj bi Isusov odgovor bio zaista nov s obzirom na tadašnje židovstvo tek onda kad bi u njemu došla do izražaja unutarnja i istovremeno kritička norma glede tumačenja Zakona i prakse. Isusovo držanje prema Zakonu na drugim mjestima govori u prilog takvu shvaćanju. Tada bi ovdje važno: "Ljubav prema Bogu jest ljubav prema Ocu koji ljubi i grešnika – a ljubav prema bližnjemu uključuje i grešnika."⁶¹ I u ovom se slučaju pokazuje: Isusovo bezuvjetno zauzimanje za čovjeka, ne može se odvojiti od njegova iskustva Boga. Budući da se Božja dobrotu bez preduvjeta okreće ugroženom čovjeku, može mu se i mora okrenuti i Isusov učenik bez preduvjeta i ograničenja.⁶²

Ljubav prema Bogu i ljubav prema čovjeku nisu za Isusa jedno te isto, kako se to danas pokatkad tumači. Ljubav prema bližnjemu je – po starozavjetnoj predaji – neizbježan i težak test Božje ljubavi. Ali ljubav prema Bogu posljednji je temelj i najdublja motivacija ljubavi prema čovjeku, upravo prema onome koji ne izgleda vrijedan moje ljubavi ili je razočarava.

3. – u otvorenosti za svakoga čovjeka

Lukino je Evanđelje s istančanim osjećajem istaklo kako Isusova dobrotu svakoga čovjeka obuhvaća sve ljude. Istaklo je to time što povezuje pripovijest o milosrdnom Samarijancu s odlomkom o najvećoj zapovijedi (usp. Lk 10,29–37). Time se očituje da je Isus bezgranično i široko otvoren kako prema onomu što je postao "bližnjim" – a to je "heretički" Samarijanac – tako i prema žrtvi – onomu koji je upao među razbojнике. Sad više ne vrijedi pitanje pismoznanca: "Tko je moj bližnji?" (r. 29), što znači: "Gdje je granica moje ljubavi prema bližnjemu?" "Tko više nije moj bližnji?", nego samo još drugo: "Tko ...se pokazao bližnjim onomu koga su napali razbojnici?" (r. 36). Nevolja onoga koji me treba izaziva me – mimo svake osobno postavljene granice – da budemo "bližnji" koji pomaže. To hoće Bog po Isusovu tumačenju.

Obraćanje čovjeka koje Isus želi u stvari je "kopernikanski obrat" života, preorijentacija, zaokret od sebe prema Bogu i prema čovjeku, ili: po Bogu i s Bogom prema čovjeku.⁶³ "Kao sebe samoga" nije u ovom slučaju sužavanje, nego proširenje: čovjek ipak vrlo dobro zna što on za sebe očekuje od drugoga (usp. Mt 7,12).

3.3 Zadaci

1. *Koje su značajke Isusova poziva na obraćenje?*
2. *Kako razumjeti kad Isus govori o plaći?*
3. *Kako izgleda nova poslušnost koju Isus zahtijeva i u čemu se ona razlikuje od puke poslušnosti Zakonu?*
4. *Iznesite svoje mišljenje o ovim rečenicama! "Izričaji Govora na gori jesu čisto idealni zahtjevi koji se ipak ne mogu ostvariti." "Zahtjevi Govora na gori jesu zakoni u pravom smislu."*
5. *Može li se reći da su po Isusovoj poruci ljubav prema Bogu i ljubav prema čovjeku istovjetne?*
6. *U traktatu "O slobodi kršćanina" (1520) rekao je Martin Luther: "Kršćanin je slobodni gospodar svih stvari i nikome podložan. Kršćanin je uslužni sluga svih stvari i svakome podložan."*

Može li se ta naoko proturječna izjava obrazložiti dosadašnjim izlaganjima?

⁶¹ PESCH, *Das Markusevangelium II*, str.247.

⁶² Usp. HOFFMANN, *cit. dj.*, str. 269.

⁶³ Usp. RATZINGER, *cit. dj.*, str. 57. sl.

4. ISUSOVA "ULOGA" I ZNAČENJE

Pokušaj opisa značajke navještanja i djelovanja Isusa iz Nazareta završava nužno pitanjem o njemu samom: Kako opisati njegovu "ulogu" u ostvarenju kraljevstva Božjega? U kakvu odnosu stoji njegova "osoba" prema stvari do koje mu je bilo stalo? U kakvu on stoji odnosu prema Bogu?

Odgovor na to pitanje veoma je važan. O tome ovisi može li se između Isusova navještanja za vrijeme njegova zemaljskog života i navještanog Krista poslije uskrsnuća izgraditi most koji ih povezuje. O tome ovisi je li moguće Isusovu "stvar" visoko cijeniti, a sam joj ne "vjerovati" – onako kao što se ne mora vjerovati u Sokrata da se moglo uvažavati i poštovati njegovu shvaćanje života.

4.1 U Isusu je "Božje spasenje"

S obzirom na dosadašnja izlaganja Isusovo bismo značenje zasigurno prenisko ocijenili kad bismo u njemu prepoznali samo onoga koji najavljuje neposredno predstojeće kraljevstvo Božje i poziva na obraćenje "u posljednji čas" – da i ne govorimo o pokušaju da se u njemu vidi samo primjeren čovjek i uvjeren humanist. I suviše je snažno Isus riječju i djelom povezan s dolaskom Božjeg kraljevstva; i suviše je duboko ukorijenjen u Božju stvarnost.

4.11 Isusova zadaća temelji se na njegovu odnosu prema Bogu

Kad se promotri Isusovo svojevrsno djelovanje i govor, mogla bi se njegova "uloga" opisati ovako: Isus je i opunomoćeni navjestitelj i donositelj kraljevanja Božjega premda cjelovit lik kraljevstva Božjega ostaje buduća zbiljnost. On ne samo upućuje na skoro spasenje nego "Božje spasenje", donosi ovdje i sada. Isusova nastupa ne možeš shvatiti ako u njemu ne vidiš nešto temeljno "novo" i iz "postojećeg neizvedivo."

Najstarija predaja vodi u biti računa o neusporedivo "novoj" Isusovoj ulozi kad izvješćuje kako Isus svjedoči o samom sebi i tvrdi: "A evo ovdje i više od Salomona", "A evo ovdje i više od Jone" (Lk 11,31 sl; Mt 12,41 sl). Antiteze Govora na gori po smislu završavaju tvrdnjom: "A evo ovdje i više od Mojsija". Isus se razlikuje od "velikana" prošlosti – kraljeva, proroka, čak i Mojsija – i sve ih nadvisuje.⁶⁴

Tko želi točnije saznati u kojem je pogledu Isus nov i iz prethodnoga neizvediv i kako to on premašuje sve velike likove povijesti spasenja, mora se prisjetiti jedinstvenog Isusova odnosa prema Bogu, odnosa koji se očituje u njegovu oslovljavanju Boga s "Abba" (2.21), njegova iskustva Boga na kojem se temelji njegovo novo tumačenje volje Božje (3.22), upadne sigurnosti i samosvijesti kojom Isus snagom Božje zbiljnosti govori, djeluje i druge suočuje s tom zbiljnošću: Isus djeluje onako kako djeluje Bog; radi namjesto Boga; on je sam riječju i djelom živa prispodoba Boga (2.15).

U tom sklopu valja upozoriti na stari izričaj koji služi kao uvod u mnoge, djelomice veoma stare Isusove riječi: "Amen, ja vam kažem" (usp. Mk 3,28; 8,12; 9,1.41; 10,15 i dr.). Ta "Amen – uzrečica" djeluje toliko upadljivo da tumači smatraju da potječe od Isusa. "Pojam Amen", inače redovito stavljen na kraju kao potkrepa Bogu upućene molitve, stoji ovdje na početku. Taj čudni način govora, koji je morao pobuditi pozornost, upućuje na to da izložena riječ počiva na neposrednoj sigurnosti. Ta sigurnost potječe od Boga. "Ondje gdje starozavjetni proroci započinju svoj govor s formulom "ovako govori Gospod" ili "Riječ je Jahvina", Isus govori "Amen, ja vam kažem"⁶⁵

4.12 Isusova se "uloga" pobliže određuje:

Pokušamo li neusporedivu Isusovu "ulogu" i spasenjsko značenje pojmovno izraziti, pokazuje se vrlo korisnim lučenje između, kako egzegeti vele, "neizravne" i "izravne" kristologije.

⁶⁴ Usp. GNILKA, Joachim, Jesus Christus nach fruhen Zeugnissen des Glaubens. Munchen 1970, str. 166, 170.

⁶⁵ GNILKA, cit. dj., str. 171.

1. – Isusovim vlastitim riječima i djelima

Misli se ovo: premda Isus iz Nazareta nije u središte svoga navješćivanja stavio sam svoju osobu i svoje djelovanje, nego je prije svega govorio o Bogu, Božjem dolasku i volji Božjoj, nema Božjeg spasenja bez njega, mimo njegove osobe ili odijeljeno od njega. Isus ima presudnu i nezamjenjivu ulogu u dolasku Božje basileie: On već sada nudi Božje spasenje, blagoslivlje siromahe, sjeda za stol s grešnicima, liječi bolesne i opsjednute. Tu još ne izričito formuliranu Isusovu samosvijest, na kojoj se i temelji Isusovo navješćanje i djelovanje, naziva biblijska znanost "neizravnom" ("indirektnom") ili ("uključnom") "implicitnom" kristologijom.

2. – "naslovima" koje mu je Pracrkva pripisala

Nakon Uskrsnuća – po ovom "minimalnom prihvaćanju" – bila bi ta nedovoljno razvijena, neizravna kristologija "prevedena" u "izravno", izričito navješćanje Krista u zajednici vjernika. Uvijek novim zaletima pokušalo bi se pomoću uvijek novih naziva i naslova (titula) izričito reći tko je bio Isus iz Nazareta, odnosno tko on jest: prorok, Mesija, Sin Čovječji, Sin Božji, Gospodin itd.

3. – izričitim izjavama samog Isusa

U novozavjetnoj predaji nalaze se svakako začeci i tragovi izričite kristologije koji s velikom vjerojatnošću potječu od Isusa iz Nazareta. U "prisposobi o zlim vinogradarima", koje jezgru smijemo pripisati Isusu (usp. Mk 12,1–9), naslućuje se – doduše u slikovitom govoru prisposobe – Isusova samosvijest da je on "prorok posljednjeg vremena".

"Čovjek vinograd posadi, ogradom ogradi, iskopa pijesak i kulu podiže pa ga iznajmi vinogradarima i otputova. I u svoje vrijeme posla k vinogradarima slugu da od njih uzme dio uroda vinogradova. A oni ga pograbiše, istukoše i otposlaše praznih ruku. I opet posla k njima drugoga slugu: i njemu razbiše glavu i izružiše ga. Trećeg također posla: njega ubiše. Tako i mnoge druge: jedne istukoše, druge pobiše. Još jednoga imaše, sina ljubljenoga. Njega naposljetku posla k njima misleći: Poštovat će sina moga. Ali oni, vinogradari, među sobom rekoše: Ovo je baštinik! Hajde da ga ubijemo, i baština će biti naša. I pograbe ga, ubiju i izbace iz vinograda."

U toj prisposobi, koja bi kao neki sudac imala opomenuti židovske vođe da ne odbacuju Isusovu poruku (r. 9), biva tijekom pripovijedanja sve jasnije da "vinograd" označuje Izraela (Usp. Iz 5,1–7), "sluge" koje strpljivi posjednik vinograda uvijek iznova šalje označuju proroke i "ljubljeni sin" kojeg Bog (usp. Iz 5,7) šalje "posljednjega" – samog Isusa.

Govoreći doslovno, bez slike: Isus se izdvaja iz reda drugih proroka; on je "posljednji", "prorok posljednjega vremena" (usp. Iz 42,1–6; 49,1–3; 61,1–2). I kao "ljubljeni Sin" on je "baštinik", opunomoćenik koji je oboružan posebnim eshatološkim autoritetom.⁶⁶

Zar se na svakom Isusovu koraku iza svake Isusove riječi i djela ne osjeća upravo ta svijest da je on "prorok posljednjeg vremena" koji ima okupiti svega Izraela neposredno prije skorog svršetka, koji ispunja obećanja koja je Bog dao Izraelu (usp. Lk 4,16–21; 7,18–23) i "ispunja" Božji zakon (usp. Mt 5,18; Lk 16,17), koji je oboružan neusporedivim autoritetom i punomoći.

4. – naslovom Sin Čovječji

Povijesno je ozbiljno moguće da je Isus iz Nazareta sam na sebe primjenjivao naziv "Sin Čovječji". To je jedini izričiti kristološki naslov kojim se on služio.

- Naslov "Sin Čovječji" potječe iz apokaliptičkog strujanja unutar židovstva i najranije je zastupljen u Dn 7,9.10.13: Oko prijestolja "Pradavnoga" okupljen je sav nebeski dvor da pripravi konačni sud; otvorene su "knjige" optužnice: "Gledah u noćnim viđenjima i gle na oblacima nebeskim dolazi kao Sin Čovječji. On se približi Pradavnome, i dovedu ga k njemu" (r.13). Očito je riječ o nekoj posebno istaknutoj anđeoskoj pojavi koja je opunomoćena navijestiti i priopćiti konačni Božji sud. – U Isusovo se vrijeme "Sin Čovječji" različito zamišljao. Zajednička jezgra svih tih predodžbi jest: Sin Čovječji je "sudački" lik u službi posljednjih događaja.
- Ta predodžba o "Sinu Čovječjem koji dolazi" ponavlja se u Isusovim ustima: "A kažem vam: tko god se prizna mojim pred ljudima, i Sin Čovječji priznat će se njegovim pred anđelima

⁶⁶ Usp. JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, str. 50–55.

Božjim. A tko mene zaniječe pred ljudima, bit će zaniječan pred anđelima Božjim."(Lk12,8 sl). Riječ je o posljedicama koje za slušatelje ima susret s Isusovom porukom: Već sadašnje prihvaćanje ili odbacivanje Isusa odlučuje o ishodu budućeg konačnog suda.

Presudno je pitanje – odmislimo ovdje ogroman zahtjev na kojem se temelji jedna takva riječ – za egzegezu ovo: Upućuje li Isus ovdje na Sina Čovječjega, budućega suca svijeta, kao na nekog drugog, trećeg? Ili taj govor treba tako razumjeti da se Isus sam doduše neizravno i skriveno – istovjećuje sa Sinom Čovječjim koji dolazi?

Ako se Isus iz Nazareta istovjećuje sa Sinom Čovječjim koji dolazi – a tome govore u prilog dobri razlozi – to znači: U Isusu iz Nazareta susreće se čovjek s konačnim Božjim spasenjem i svojim prihvaćanjem ili neprihvaćanjem Isusa stvara odluku koja će se na posljednjem sudu morati samo potvrditi. Naglašavanje sadašnjosti koja već unaprijed uključuje i obuhvaća konačnu budućnost, "odgovara točno poruci o prisutnom skrivenom Božjem kraljevstvu, kako to proizlazi iz Isusovih prisudoba" (usp. Mk 4,13 –32).⁶⁷

Ako izričaj Sin Čovječji u Lk 12,8 sl i drugi koji odražuju najstariju predaju o Isusu kao o "budućem Sinu Čovječjem" (npr. Lk 17,24.26.30; Mt 14,44.30a) potječu od Isusa, onda nismo više daleko od toga da izričaje o "sadašnjem" Sinu Čovječjem (npr. Mk 2,28; Mt 8,20; 11,19) i o "patničkom" Sinu Čovječjem (npr. Mk 8,31; 9,31; 10,45) pripišemo Isusu.

Daju li se navesti razlozi zašto je Isus posegnuo upravo za tim naslovom da bi nagovijestio svoju jedinstvenu ulogu, ulogu posrednika spasenja u posljednjem vremenu, i kako bi istakao svoju izuzetnu blizinu s Bogom? "Isus posize za tim naslovom jer on nije bio strogo jednoznačan, nego na sve strane otvoren za samostalno tumačenje. Isus ga je i protumačio. On je upotrebljavao taj naslov jer je njime mogao prikladno izraziti svoju jedinstvenu eshatološku funkciju i istovremeno natuknuti skrivenost te funkcije u sadašnjosti."⁶⁸

4.13 U Isusu se odlučuje o spasenju:

Sa svim tim postavlja se staro pitanje: Tko je napokon Isus iz Nazareta? U kakvu on odnosu stoji prema Bogu ako se njegovo djelovanje temelji na tako izvanrednoj i snažnoj samosvijesti da je on onaj na kome se već sada odlučuje o budućem spasenju i koji je osobno povezan s Božjim spasenjem i sudom?

1. – u njemu Bog susreće čovjeka

Povijesno gledano, može se pokazati kako su ljudi u susretu s Isusom osjećali da su stavljeni "pred nešto posljednje". U Isusovoj nazočnosti nisu mogli izbjeći odluci o tome zašto će i u što uložiti svoj život. Onima koji su prihvatili Isusovu poruku i uključili se u zajedništvo s Isusom otkrio se onaj koga je Isus nazvao "Ocem"; izmijenio im se dosadašnji pojam Boga. Jedan te isti Bog očitavao im se sada u Isusu "na sasvim nov, neslučen, osloboditeljski način." U Isusovu je životu Bog bio tu za njih.⁶⁹

2. – tko traži Boga, mora ga i nasljedovati

U ovu cjelinu spada i upadna činjenica da je Isus određene ljude iščupao iz njihovih dotadašnjih veza i obaveza i pozvao ih na "nasljedovanje", na stanovit oblik životnog i djelatnog zajedništva sa sobom. Pritom iskače iz svih uobičajenih okvira radikalnost i bezuvjetnost Isusova poziva, koji traži čak i zanemarivanje najsvetijih dužnosti prema mrtvim članovima obitelji: "Hajde za mnom i pusti neka mrtvi pokapaju mrtve!" (Mt 8,22), glasi jedna zasigurno izvorna Isusova riječ o nasljedovanju. Korjenita založenost koju Božje kraljevstvo zahtijeva od čovjeka može se poisovjetiti s Isusovim zahtjevom da se korjenito pođe za njim. Taj je Isus morao biti u jedinstvenoj Božjoj blizini.⁷⁰

⁶⁷ Usp. ROLOFF, *Neues Testament*, str. 122–135, posebno 132. sl.

⁶⁸ ROLOFF, *cit. dj.*, str. 168. sl.

⁶⁹ Usp. KESSLER, Hans, *Die theologische Bedeutung des Todes Jesu*. Dusseldorf 1970, str. 335.

⁷⁰ Usp. GNILKA, *cit. dj.*, str.168. sl.

3. – on je uosobljena Božja ljubav

Tako već povijesni podaci – sve ako i ne uzmemo u obzir razvijeno svjedočanstvo o Isusu u povijesti crkvene vjere – mogu dovesti do nezaobilaznog izričaja: Isus nije bio samo "svjedok" i "slika" Boga i njegova djelovanja. On se očituje kao "Uosobljeno Božje kraljevstvo, Božja riječ i Božja ljubav." Upravo u svojoj ljudskoj slobodi, u svojoj naklonjenosti čovjeku i u svojoj otvorenosti on je (zemaljski) "lik prisutnosti Božje ljubavi"; on sam je "Božja prisutnost za druge."⁷¹

Već je Crkva Novoga Zavjeta, a posebno kasnija Crkva dalje razmišljala o odnosu Isusa prema Bogu. Pri tom je Crkva – već u NZ – došla do spoznaje da se Isus ne može konačno razumjeti "odozdol", polazeći od njegove ljudske pojavnosti, nego nam se on posve otkriva tek "odozgor", s Božje strane. Ona je pritom došla do spoznaje da Božjem očitovanju u Isusu mora odgovarati neka zbiljnost u samom Bogu, zbiljnost koja će svoj izričaj naći u učenju o Božjoj trojstvenosti. – O tome će se opširno govoriti u jednom od narednih Pisama.

4.2 Isusova smrt

U okvirima povijesnoga pitanja o Isusu i njegovu značenju mora se konačno kritički razmotriti i Isusova smrt; to znači da ovdje nećemo pitati o dubljem značenju koje je Isusova smrt imala za učenike zahvaljujući Uskrsnuću (usp. 7. pismo).

4.21 Isusova smrt promatrana povijesno

Kao što pokazuje već sam NZ, pred Isusovom je porukom o Božjem kraljevstvu netko mogao ostati sumnjičavo suzdržljiv; netko ga je mogao nevjernički odbijati, netko opet uporno pitati nije li najava blizog Božjeg kraljevstva velika Isusova zabluda. Isusova smrt, činjenica da je pogubljen kao zločinac, potresno zaoštrava tu mogućnost: Nije li Isusov život ipak – unatoč njegovu neizmjernom pouzdanju i njegovoj dubokoj čovječnosti – iluzija i utopija, žalostan dokaz za to da nepokolebiva nada u popravak svijeta i čovjeka, dapače u samoga Boga, ovdje na zemlji mora doživjeti neuspjeh?

Točno je doduše da općenito smrt nekoga čovjeka, sve ako je to i smaknuće, ne mora "značiti opoziv njegove riječi". "Naprotiv, ona može tu riječ potkrijepiti i zajamčiti. To vidimo jednako u Sokrata kao i u ljudi 20. stoljeća." Ipak u Isusa je drugačije! "U njega je njegova poruka neraskidivo povezana s njegovom osobom... Stoga je njegova smrt morala opovrći njegovu poruku i stoga nije njegovim učenicima uspjelo nakon njegove smrti razlučiti sadržaj njegove poruke od njegove osobe i navijestiti je dalje kao neku opću, vremensku nevezanu istinu. Je li dakle Isusova stvar s njegovom smrću ugašena? To je bilo pitanje koje je postavljao križ."⁷²

1. – posljedica njegova djelovanja

Povijesno promatran, Isusov nasilni svršetak "nije bio tragičan slučaj, nego vješto smišljena spletko. Kao što pokazuje vjerojatno povijesni natpis na križu "Kralj židovski" (Mk 15,26) i razapinjanje kao oblik smaknuća u Rimljana, Isus je smaknut kao tobožnji "mesijanski kralj". Prisvajati si taj naslov nije po židovskom zakonu bio nikakav prekršaj, ali se to pred Rimljanima lako moglo okrenuti u tobožnje političko-revolucionarne težnje.

U stvarnosti se Isusova nasilna smrt mora shvatiti kao posljedica njegova djelovanja. "Isus je doveo pod upitnik Zakon, napadnuti je Zakon uzvratio istom mjerom i doveo njega pod upitnik. Ubijen je u ime Boga koji se smatrao jamcem one religiozno-kultne uredbe Zakona s kojom je Isus došao u sukob."⁷³

2. – posljedica vjernosti njegovu poslanju

Kako se Isus odnosio prema svojoj smrti? Može se barem reći da je Isus morao računati s mogućnošću nasilnog svršetka. Smrt Ivana Krstitelja (Mk 6,14–29) sigurno mu nije bila nepoznata.

⁷¹ KASPER, Walter, *Jesus der Christus*. Mainz 1974, str. 122, 131.

⁷² ZÄHRNT, Heinz, u: SCHULTZ, Hans Jürgen, (izd.), *Theologie für Nichttheologen I* (Gutersloher Taschenausgaben 46). Gutersloh 1969, str. 27. sl.

⁷³ KESSLER, cit. dj., str. 231.

Farizejske učitelje Zakona i saducejsko svećeničko plemstvo morao je Isus smatrati opasnijima od Heroda, jer je on njih i njihovu vladavinu korjenito doveo pod upitnik. Unatoč tome Isus je nepokolebivo ostao dosljedan svom poslanju.

Svojim putem u Jeruzalem i svojim javnim nastupom, unatoč otvorenom protivljenju i neprijateljstvu vođa svoga naroda, Isus je vjerojatno poduzeo posljednji pokušaj da bi Izraela pozvao na obraćenje i pridobio za svoju poruku.

To znači da je Isus – imajući pred očima mogućnost neuspjeha u posljednjem pokušaju – stajao pred zadaćom uskladiti mogućnost svoje nasilne smrti s porukom o blizini Božjega kraljevstva.

4.22 Isus je mogao shvatiti svoju smrt:

Je li Isus svoju smrt tumačio teološki i stavio je u pozitivan odnos prema svojoj poruci o kraljevstvu Božjem?

1. – Kao prolaz prema početku kraljevstva Božjega

Točnije istraživanje prije svega izvještaja posljednje večere može nam pružiti dragocjene smjernice. Po Mk 14, 25 veli Isus: "Zaista, kažem vam, neću više piti od ovoga roda trsova do onoga dana kad ću ga – novoga – piti u kraljevstvu Božjemu" (usp. Lk 22,16). Shvati li se to "proricanje smrti" s "eshatološkom slutnjom" kao izvorna Isusova riječ, tada je Isus svoju posljednju gozbu s učenicima – unatoč svoje smrti – slavio sa sigurnošću neposredne blizine kraljevstva Božjega u kojem će slaviti novu gozbu. "Početak kraljevstva Božjega i Isusova nasilna smrt mogu se bez daljnjeg jedno s drugim pomiriti, ako se – kako to čini ova riječ – ozbiljno računa s Božjim suverenitetom i njegovom spasiteljskom voljom."⁷⁴

2. – kao "sredstvo" početka kraljevstva Božjega

Nadalje upada u oči da se Isusov postupak na posljednjoj večeri u dvostrukom smislu razlikuje od sličnih židovskih (i helenističkih) gozbi:

- Nasuprot ustaljenom običaju – usklađeno s obredom dijeljenja kruha svim je sustolnicima ponuđeno da piju iz iste domaćinove čaše.
- Prinošenje kruha i čaše popraćeno je tumačenjem. Sve kad bismo htjeli biti i vrlo suzdržani u tumačenju⁷⁵, moramo reći da je Isus, potaknut blizinom svoje skore smrti – što se ne razlikuje od postupka nekog proroka (usp. 5. pismo 1.31) – htio učenicima kruhom i vinom obećati ili udijeliti blagoslovni dar koji popratne riječi trebaju pobliže označiti: eshatološko spasenje.

Isus je pristao na služenje i bio spreman na poslušnost. Time je obilježen sav njegov život i djelovanje, a tako i ljubav prema ljudima, osobito prema grešnicima. Stoga se kao posve moguće, štoviše kao sasvim vjerojatno može prihvatiti "da je Isus svoju smrt shvatio i prihvatio iz ljubavi, zagovarajući, blagoslivljući i ostvarujući spasenje drugih". Isusova smrt bila bi istodobno i sredstvo koje omogućuje i ostvaruje eshatološko spasenje."⁷⁶

U novije je vrijeme bilo pokušaja – daleko izvan okvira ovih suzdržanih mišljenja – da se Markova predaja o posljednjoj večeri (Mk 14,22–25) u cjelini shvati kao "temelj pitanja kako je Isus shvaćao svoju smrt" i da se riječi kojima je Mk Evanđelje tumači pripisuju izvorno Isusu. Riječi kojima Isus tumači kruh, koje naglašeno upućuju na Isusovu osobu, morali su po tim mišljenjima učenici shvatiti ovako: Isus njima mesijanski tumači sebe i daje im dioništvo na zajedništvu sa sobom kao Mesijom. Riječ izgovorena nad čašom pokazuje da Isus svoju "krv", što znači svoju smrt (smrt Mesije) shvaća kao "sredstvo zadovoljštine" (usp. Izl 24,8) kojim se Bog poslužio da ostvari zadovoljštinu za Izraela, koji je odbijajući i ubijajući Isusa potpao pod osudu. "Isusovom smrću osigurava Bog zadovoljštinu za Izraela, njegova je smrt za Izraela spasiteljsko – posredničko umiranje."⁷⁷

⁷⁴ SCHURMANN, Heinz, Jesu ureigener Tod. Freiburg 1975, str. 42. sl.

⁷⁵ SCHURMANN, cit. dj., str. 66–96, posebno 84. sl.

⁷⁶ Ondje, str. 50.

⁷⁷ Usp. PESCH, Rudolf, Das Abendmahl und Jesu Todverständnis. Freiburg 1978, str. 90–101, posebno 99.

4.3 Zadaci

1. Što se razumijeva pod pojmom neizravne (odn. uključne) i izravne (izrčiite) kristologije?
2. Po čemu se vidi da nije ispravno Isusa shvatiti samo kao jednoga u redu židovskih proroka?
3. Što je Isus želio reći kad je sebi pripisivao naslov "Sin Čovječji"?
4. Što se pomoću povijesno-kritičke egzegeze može reći o tome kako je Isus shvatio svoju smrt?

Tekst ovog Pisma sastavio je
Profesor Dr. Rolf Baumann, Reutlingen

DODATAK

Izbor literature na njemačkom

BAUER, Johannes B., Die Zeit Jesu. Herrscher, Sekten und Parteien. Kleine Reihe zur Bibel 10. Kath. Bibelwerk, Stuttgart 1969, 48 stranica.

Mala knjižica koja opisuje Isusovu okolinu: rimsku vlast, religiozne i političke skupine u tadašnjem židovstvu. S izabranim tekstovima toga vremena.

BLANK, Josef, Jesus von Nazareth, Geschichte und Relevanz. Theologisches seminar. Herder, Freiburg–Basel–Wien (2)1973, 15, 152 stranice.

Angažiran pregled suvremenih rezultata u potrazi za "povijesnim Isusom".

FRANKEMOLLE, Hubert, Jesus von Nazareth. Anspruch und Deutungen. Projekte zur theologischen Erwachsenenbildung 4. Matthias Grunewald, Mainz 1976, 192 stranice.

Knjiga, namijenjena poučavanju i obrazovanju odraslih, pokušava prikazati Isusov život na temelju rezultata današnjeg egzegetskog istraživanja.

JEREMIAS, Joachim, Die Gleichnisse Jesu, Kurzausgabe, Siebenstern–Taschenbuch 43. Siebenstern–Taschenbuchverlag, Munchen/Hamburg (3)1969, 155 stranica.

Autor poznaje svijet židovstva i s tog gledišta izlaže vrlo živo Isusove prisposode.

KNORZER, Wolfgang, Die Bergpredigt. Modell einer neuen Welt. Biblisches Forum 2. Kath. Bibelwerk, Stuttgart (2)1970, 104 stranice.

Dobro i živahno tumačenje srži Isusove poruke kako se ona nalazi u Govoru na gori u Mateja.

ROLOFF, Jurgen, Neues Testament. Neukirchener Arbeitsbucher. Neukirchener Verlag, Neukirchen–Vluyn 1977, 284 stranice.

Radna bilježnica za studente koja uvodi u metode tumačenja teksta i izabrane komplekse novozavjetne egzegeze i teologije i u isto vrijeme pruža informacije o povijesti tumačenja i njegovu sadašnjem stanju.

TRILLING, Wolfgang, Die Botschaft Jesu. Exegetische Orientierungen. Herder, Freiburg –Basel–Wien 1978, 122 stranice.

Vrlo pobudna knjiga koja se sastoji iz tri predavanja i jedne uskrsne propovijedi i koja unatoč svoj stručnosti pruža jasan uvid u suvremenu diskusiju o Isusovoj poruci.

Izbor literature na hrvatskom

BENOIT, P., *Istina u Bibliji*: Svesci (KS) br. 3 (1967) 16–23.

DESCAMPS, A.–L., *Isusova čovječja svijest*: Crkva u svijetu 7(1972) 318–325.

DUGANDŽIĆ, I., *Isus Krist: Sin Božji ili Sin čovječji*: Svesci br. 41(1981) 2–14.

KRESINA, A., *Povjesnost Evanđelja*: Bogoslovska smotra 37 (1967) 53–60.

LANDUCCI, P. C., *Povijesni Isus i vjerski Krist*: Crkva u svijetu 9 (1974) 44–51.

LEON–DUFOUR, X., *Posljednji Isusov krik*: Svesci (KS) br. 34 (1979) 32–38.

LOSADA, J., *Kako je Isus shvatio svoju smrt?* Svesci (KS) br. 37(1980).

MARLE, R., *Demitizacija Novog zavjeta*: Svesci (KS) br. 2(1967) 35–41.

MATIĆ, M., *Problem oko historijskog Isusa*: Obnovljeni život 32(1977) 121–142.

ŠKRINJAR, A., *Povjesnost Isusove evanđeoske nauke kod sinoptika*: Obnovljeni život 36(1981)224–242

Tematika se može proširiti pomoću Rječnika biblijske teologije, Uvoda i Teologije NZ.

Naslov izvornika: Theologie im Fernkurs, Grundkurs, Wurzburg
Njemački izdavač: Domschule e. V., 8700 Wurzburg
Prireditelji: Prof. Dr. Gunter Koch, Wurzburg – Domkapitular Josef Pretscher, Wurzburg
Prijevod: Dr. Ivan Dugandžić, Humac i Ivan Landeka, Humac
Prilagodba i obrada: Dr. Jerko Fućak, Zagreb
Stručna lektura: Dr. Nikola Hohnjec, Zagreb
Izdaje: Institut za teološku kulturu laika, Zagreb, Kaptol 31
Glavni i odgovorni uredni: Dr. Marijan Jerko Fućak, Zagreb, Kaptol 9
Copyright za hrvatsko izdanje: Institut za teološku kulturu laika, Zagreb, 1983.
Tisak: Kršćanska sadašnjost, Zagreb